

MARULIĆEV LJETOPIS
(IX.)
(RUJAN 1996. - KOLOVOZ 1997.)

Mirko Tomasović

IX. 96.

»In nomine Patris et Filii...«. Znamenujmo se i poželimo si sreću za deveto izdanje Ljetopisa. I broj je devet za Dantea mistične moći. Nama će (piscu i čitateljima) trebati dosta ustrpljenja do kolovoza 1997. U ovom je razdoblju maruloloških dogodovština, koligod srce zaželi, i teško će ih biti pratiti. Sve mi se čini da je neizbježiva i njihova redukcija. »Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas«, Ovidije (*Ex Ponto*, III, 4,79.). Časopisje, tuzemno i inozemno, kasni u izlasku. *Studia Romanica et Anglica Zagrebiensia* (SRAZ), XL, 1995, str. 1-12 objavljuju raspravu kolegice Smiljke Malinar, poznate nam po analizama Marulićeva prijevoda Dantea (*Književna smotra*, br. 51-52, 1983.), *Una versione croata dei »Disticha Catonis«*. To je talijanska i nadopunjena verzija njezina rada *Stumačen'je Kata po Marku Marulu (Mogućnosti)*, br. 5-6, 1988.). Profesorica Malinar traduktološki istražuje odnošaj Marulova prepjeva prema izvorniku u heksameterskom dvostihu. Stručnjakinja za starotalijanski jezik i književnost, omjerila je hrvatski prijevod i s parafrazom dvojice Talijana (Bonvesin de la Riva iz XIII. stoljeća, Catenacci de Catenacci, XIII. ili XIV. stoljeće). U Marulića je čudoredni čimbenik jače izražen, vjerski također, i razina poetičnosti je veća. *Smotra/Rundschau*, časopis Hrvatsko-njemačkog društva, god. I, br. 2, Zagreb 1995. posvećuje temu 1700-toj obljetnici grada Splita, pa sam na zamolbu uredništva napisao informativan članak o Marku Maruliću s posebnim osvrtajem na uspjeh njegovih djela u Njemačkoj, što je, u njemačkom prijevodu, tiskan na str. 55-59. Na talijanskom se o našem humanistu govori u jednoj bilješci monografije *L'»Aura italiana«, culture e letterature d'oltrefrontiera, frontiera e*

minoranze prof. Mariangela Buogo iz Nizze (*Il Veltro*, rivista della civiltà italiana, 3-4, anno XXXIX, maggio-agosto 1995. Roma, p. 79). Ta korektno napisana i zanimljiva monografija s predgovorom Grytzka Mascionia prikazuje odjek talijanske kulture i u hrvatskim zemljama. Kad se govori o hrvatskom prevođenju talijanskih klasika, signora Mariangela upozoruje čitatelje da »prvi europski prepjevi Petrarkinih pjesama upravo su hrvatski, djelo Marka Marulića...«. Spominje prof. Buogo i Marulov prepjev prvog pjevanja *Pakla*.

Hrvatska obzorja, br. 2, Split, 1996. donose govor šoltanskog uglednika i načelnika tamošnje općine Dobroslava Elezovića, održan u Nečujmu 24. travnja 1996. prigodom polaganja vijenca na spomen-ploču Marku Maruliću, a pod naslovom *Marko Marulić i Šolta*, str. 407-409. Govornik polazi od pretpostavke da je Marulić od 1510. do 1512. boravio na tom našem idiličnom otoku, što se navodilo u starijim biografijama. Danas znamo da je Marko uživao u šoltanskoj uvali 1499. gostoprimstvo Dujma Balistrilića. Koliko je taj boravak trajao, nije točno utvrđeno, ali da je bio plodonosan potvrđuje njegova latinska poslanica splitskim prijateljima; tu je preveo na hrvatski i spis Tome Kempenca *De imitatione Christi*. Gospodin Elezović u govoru prikazuje veze Splita i Šolte negda i sada s podsjećajima na Nečujam u Marulićevo vrijeme. Kao agronom po struci, posumnjao je da se u ono vrijeme uzgajala cikla (kako stoji u prijevodu poslanice *Grata salutatrix*... Nikole Šopa). Darko Novaković, koji je sa sudionicima Okruglog stola pribivao toj svečanosti (ali 24. travnja 1996.!), provjerio je to mjesto u Marulićevoj pjesmi, te mi usmeno priopćio da ing. Elezović ima pravo. Riječ je ipak o nekom drugom povrću (zaboravih kojem), koje je Marulić svojim splitskim »pajdašima« naveo kao šoltansku poslasticu. Čini mi se da je iz porodice ili roda kupusnjača. U *Kolu* (br. 2, ljeto 1966.) pak dr. Ivo Paić daje na uviđaj jedan ulomak iz knjige pripravljene za tisak *Sloboda i strah*, u kojem interpretira sa svojega stajališta (*Podnošenje straha*, str. 30-47) Marulićevo poslanicu papi Hadrijanu VI., gdje mu je posebno znakovit pasus o mletačko-turskom miru iz 1503. Marulić taj mir drži sablaznim, hinjenim jer je sklopljen s protivnicima Krista. »U izdvojenoj zbilji, izvatku iz *Poslanice*, mnogi su pričini, osebujno lice žrtve, kretanje straha, prisila na hinjenje, uputa na diskurs opstanka i skandal koji oslobađa svijest; također je to zbilja jezika strahovanja, zajednice strahovanja, izvor je teškoćama pisanja *Poslanice* u dvojbi narodnoskrbne svijesti i mjesto je suočenja svijesti s vlastitim strahom koji, pretpostavljam, čuva ugroženi narod.« (str. 31)

Čitam u *Mogućnostima*, br. 7-9, 1996., str. 97-104, članak Ambroza Tudora o knjižaru Bartolu Occhju, koji je, popisujući knjige u pustinji Blaca, naišao na katalog tog knjižara iz 1709. djela na hrvatskom jeziku za prodaju. Ima četrdesetak naslova, među njima i Marulićevo *Juditu*, pretpostavljam izdanje iz 1627. Eto, *Judita* je zabilježena na tom popisu »Knjig Hervaskih«, u »Butigi Bartula Occhi« »na Rivi od Harvatov« g. 1709.

Zasluzni profesor Sveučilišta u Grenobleu, najveći marulofil i marulolog izvan Lijepe naše, javlja mi se razglednicom (*Le Puy en Velay*), gdje će predstaviti nove radove o Maruliću. Hvali interview monsignorea Benvina jednim našim novinama.

Ta razglednica mi stigla 18. rujna. Uvečer, kao potrošač vijesti Hrvatskog radija u 22 sata, doznajem za smrt zajedničkog nam prijatelja Monsignorea Antuna Benvina, ravnatelja Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima iz Rima. S njim sam se počeo dopisivati ožujka 1994. Odprva sam osjetio da je posrijedi poduzetan gospodin čvrstih nakana i obveza, a pismeno smo se dogovarali za organiziranjem skupa o Marku Maruliću na Gregoriani. Slijedili su zatim brojni i dugi brzoglasni razgovori, tijekom kojih smo se već zbližili. U lipnju iste godine čitao sam zbornik *Kačić* (god. XXV, Split, 1993.) i u njemu naišao raspravu dr. Benvina *Prijateljstvo kao teološka tema u Marka Marulića*, napisanu na visokoj stručnoj razini, teološki i lingvistički utemeljenu. U studenom 1994. održavali su se Marulićevi dani u Rimu s više manifestacija. Sve konce u rukama držao je ravnatelj Zavoda sv. Jeronima, postignut je glavni cilj, tj. znanstveni skup o Maruliću na Gregoriani s odabranim referentima i elitnom publikom. Vrhunac tih dana za sve nas bio je prijem kod pape Ivana Pavla II., za sve sudionike privatne audijencije nezaboravan. Tih dana sprijateljio sam se još više s dr. Benvinom, kao i pozvani marulolozi Branimir Glavičić, Charles Béné. Uživali smo njegovo gostoprimstvo u Zavodu, okrijepljivali se po rimskim zalagajnicama. Bio je komunikativan, duhovit, nadmoćne naobrazbe i inteligencije, ali i sklon šali, neobaveznom ćaskanju, nadasve besprijekoran organizator. Već tada počeo je raditi na velikom simpoziju, koji bi organizirala Gregoriana, o Marulu, velikanu kršćanske literature. Pomagao sam mu i ja u tome. Sudjelovao je i na Okruglom stolu o Marku Maruliću travanjkih dana 1996. u Splitu, išao s nama na izlet na Šoltu. Nazdravljali smo, dogovarali nove »akcije«, rastali se u dobrom raspoloženju... Sutrašnji *Vjesnik* (19. rujna, str. 9) izvješćuje o njegovoj smrti »u tragičnim okolnostima«, donoseći prikaz njegova života. Inoslav Bešker opisuje njegov *curriculum vitae*, ističe mu vrline (istaknuti teolog i znanstvenik, smisao za dijalog i toleranciju). Životna nit mu je rano prekinuta (r. 1935. u Valunu na Krku), a ravnatelj Hrvatskog papinskog zavoda bio je od listopada 1992. »U te četiri godine Benvin je, pored svih redovitih rektorskih dužnosti, našao vremena i snage da promiče mnoge kulturne djelatnosti i da sudjeluje u obilježavanju jubilejâ istaknutih hrvatskih crkvenih i laičkih poslenika (...) poput Marka Marulića, Bartula Kašića, Djura Baglivija, Filipa Lukasa.« Vijest je istinski potresla isto tako i moje ukućane, jer je prigodom boravaka u Zagrebu dolazio i do nas, uvijek s prigodnim darovima. Žao mi je što smo izgubili prijatelja, o tome razgovaram s don Ivanom Golubom, Josipom Bratulićem, Branimirom Glavičićem. Valja zapisati: simpozij o Maruliću na Gregoriani studenoga 1994. Benvinovo je djelo, a on je pokretač zamisli da se na istom sveučilištu održi mnogo veći međunarodni skup u okviru obilježavanja Velikog Jubileja 2000. godine.

Hrvatsko slovo, 13. rujna 1996., str. 12, objavilo esej Antuna Paveškovića *Ključ za vlastiti iskaz*, u kojem je riječ o mojoj knjizi *Sedam godina s Marulom* u izdanju Književnog kruga (Split, 1996.). *Vijenac* od 26. rujna, str. 25, u broju posvećenu Frankfurtskom sajmu knjiga osvrnuo se i na procvat maruloloških istraživanja (*Proučavanje Marulova djela*) u članku koji sam napisao na zamolbu vrijedne urednice Andrice Violić. Isti broj tiskan je i na engleskom jeziku, *A Marulological*

Survey je na str. 17. U tom sam članku pokušao obuhvatiti sve prinose proučavanju i objavljivanju Marulićevih djela od 1991. do 1996. A toga je bilo dosta po kakvoći i količini.

X. 96.

Već prvog dana tog mjeseca u okviru Knjige Mediterana predstavljamo *Verse harvacke* Marka Marulića (priredili i predgovor napisali Tonko Maroević i Mirko Tomasović, Školska knjižnica, knjiga dvadeseta, ERASMUS/Naklada, Zagreb, 1996.). Nakladnik Srećko Lipovčan nije prisutan, ali nas je opskrbio lijepim brojem primjeraka za »promociju« u Palači Milesi. »Promociju« vodi Braco Lučin, stihove Marka Marulića i Tonča Petrasova izvrsno čita Josip Genda. Govore i prireditelji, koji su izbor iz Marulićevih hrvatskih pjesama načinili po istom načelu kao i u jednoj prijašnjoj zgodi (*Plavca nova*, Split 1971.). *Juditu*, naime, nismo donijeli u cijelosti nego u »najljepšim« ulomcima, a preskočeno smo prepričali da se može pratiti tijek epa. Sjećanje na 1971. nije se moglo mimoići zbog više razloga, a jedan je od njih, što smo, i Tonko i ja, tada jače prionuli Maruliću i od tada mu ostali poprilično vjerni. Tonko u većim amplitudama. Došao i mene red da kažem koju: »Ne ćemo sada činiti pomenak *Plavce nove*, kako bi rekao Marulić. No, gotovo je neizbježno podsjetiti na nekoliko popratnica tom libru. Objavio ga je Nakladni zavod 'Marko Marulić' zalaganjem njegova direktora Tomislava Slavice. NZMH odumro je, kako bi se reklo samoupravljačkim rječnikom, tijekom 1972. *Plavca nova* iz šibenske tiskare došla u prosincu 1971., nakon Karađorđeva. Dobro se sjećamo skromna simpozija o Marku Maruliću baš u to vrijeme, tegobne, napete atmosfere iščekivanja:

Dok u straju bismo skušumani godir
stavljani pod stinu ol tv. okvir

pjevao je Tonči Marović u *Hembri*, sjećajući nas se potkraj prosinca 1971. Ne ćemo se, velim, okružiti uspomenama, ali u takvoj je nevolji započela svoj put knjiga *Plavca nova*, koja se ovim izdanjem '*Erasmusa*' na stanovit način ponovno pojavljuje u skraćenu obliku za široki krug čitatelja u sasma novim ne samo domovinskim uvjetima, nego i marulološkim. Ta tvrdnja može se činiti prazna fraza, pa ćemo je podkrijepiti, uvijek smo bili za čiste račune, egzaktnim podatcima, koji govore sami za sebe.

- *Judita* je do 1971. imala 13 izdanja, od 1971. do 1996. njih 15. Nedavno je objavljena u engleskom prijevodu, prevodi se na talijanski i mađarski.

- Prema bibliografijama literatura o Maruliću do 1971. broji oko 350 jedinica, od tada do danas napisano je preko 500 članaka i radova o Marulu.

- Tiskano je 13 svezaka, uskoro će i 14., *Sabranih djela Marka Marulića*, prevedena su mu na hrvatski sva glavna latinska djela.

- Objavljeno je 5 svezaka (šesti se pripravlja) godišnjaka *Colloquia Maruliana* na oko tisuću stranica.

- U predgovoru *Plavce nove* napisah da je Marulićeva *Institucija* doživjela 40 izdanja. Sada znamo da ih je bilo najmanje 63.

- Onda se nije znalo za prijevode Marulićevih tekstova na španjolski, engleski, flamanski, japanski, slovenski, mađarski...

Proces posvajanja Marulića, mogao bih reći i uživanja u njegovim djelima sve je ubrzaniji i sadržajni podkraj ovog stoljeća, kad se po nekom vječnom zakonu u povijesti čovječanstva književnost vraća starim vrijednostima, žudeći za dobrotom, ljepotom, umirujućim davnim vrlinama i duhovnim okrijepama.«

O predstavljanju te knjige izvijestila je *Slobodna Dalmacija* 3. listopada na 4. stranici: *Marulićevi »Versi harvacki«*, u podpisu I. B. Tužno pisma od 10. listopada Charlesa Béné, u kojem oplakuje iznenadnu smrt prijatelja Antuna Benvina i šalje mi preslike članka Christophea Dolbeaua *Francia - Croacia (Studia Croatica, A°o XXXVII, Buenos Aires 1996, No 131, pp. 132-145)*, u kojem se ističe da je slavno Marulićevo djelo *De institutione bene vivendi* dvaput tiskano u Parizu, zapravo je triput. »La obra entra en la Biblioteca Real, quizátambién A Port-Royal, y obtiene un gran repercusión entre las elites francesas.« (p.137). Listam katalog *Knjige tiskane u XVI. stoljeću* (autor kataloga Branko Jozić) iz fonda Sveučilišne knjižnice u Splitu. Od Marulića: *De humilitate et gloria Christi* (Venetia, 1519.), talijanski *Evangelistario* (Firenza, 1571.), *Evangelistarium* (Köln, 1529), *Carmen de doctrina* (Erfordiae, 1514.), *Quinquaginta Parabolae* (Köln, 1529.), *De institutione* (Basel, 1513.), Antwerpen (1593, 1584), *Evangelistarium* (Venetia, 1516.), njemački prijevod *Institucije* (Dilingen, 1583.), *De institutione* (Venetia, 1506.), talijanski prijevod tog spisa (Venetia, 1597.). Ugodno je znati za tolik broj Marulićevih knjiga iz davnog stoljeća, sačuvanih u Sveučilišnoj knjižnici njegova rodnog grada. I druge splitske knjižnice čuvaju primjerke najstarijih izdanja *Institucije* i *Evangelistara*. Na razmeđu mjeseca listopada i studenog (*Slobodna Dalmacija*, 31.-1-XI., str. 12) objavljen je moj dopis *Selca docent*. Tu gradu Zagrebu stavljam za primjer dično selo Selca, kako se podižu spomenici zaslužnicima.

XI. 96.

Mjesec dopisivanja. Gradonačelnik Splita, mr. Nikica Grabić, pozivlje me da tijekom predstavljanja 1700. obljetnice Splita u Parizu svojim prilogom o Maruliću sudjelujem i ja. Riječ je o Maruliću, riječ je o Parizu, prihvaćam i odpisujem sa zahvalom g. gradonačelniku. Predstavljanje će biti u prvoj dekadi siječnja 1997. Gospodin Franc Leschinkohl obradovao me dugačkim pismom, u kojem je sadržano jedno njegovo otkriće o mjestu tiskanja knjige *Sanctos nogosagueno* iz 1591. To je jedna od prvih knjiga na latinici na japanskom jeziku, djelomična adaptacija *Institucije*, auktor joj je P. Yohoken. Od 1993. (*Mogućnosti*, 11-12, str. 153) zastupam tu tezu. Uspoređujući grafički okvir preko 400 knjiga, vrijedni kolega Leschinkohl je ustanovio da je rečena knjiga tiskana na otoku Amakusa, pokrajina Higo, gdje su isusovci imali svoju tiskaru u misionarskom radu u Japanu. Potkraj sam mjeseca uputio pismo gospodinu veleposlaniku Republike Hrvatske u Italiji, prof. dr. Davorinu Rudolfu, u

kojem mu šaljem preslik odgovora njegove uzoritosti kardinala Paula Pouparda, inače predsjednika Papinskog vijeća za kulturu, blagopokojnom monsignoreu Benvinu. »Njegova Uzoritost potvrđuje pripravnost za pokroviteljstvo skupa o Marku Maruliću u Rimu 1998.« Molim njegovu ekscelenciju veleposlanika, tako službeno, a neslužbeno Davorina, da nam pruži podršku. Znam da hoće, jer sam se to osvjedočio 1994. kad je naše Veleposlanstvo s njim na čelu pomoglo na više načina manifestaciju o Marku Maruliću na Gregorijani. Bratislav Lučin, svima znani voditelj Marulianuma u Splitu, s kojim sam po naravi stvari dobar, često u vezi brzoglasnoj i pismenoj, podario mi staklenku vina s otoka Hvara. To ne bi bila vijest spomena vrijedna, da kod rečenog marulićoljupca nije proradila dugo zapretana pjesnička žica:

NIT' JARBOLA GOLOG MOŽE PLOVIT PLAVCA,
NIT' JE MARULOLOG BEZ »ZLATANA PLAVCA«.

Objavljujem taj dvostih za potvrdu da je Marulićev dvostrukosrokovani dvanaesterac postao iznovice stih hrvatske poezije, čemu i ja dajem čedni prilog:

SVIĐA MI SE PROLOG VRHU ZAČINJAVCA,
NE ZBOG BAKHA HOLOG VEĆ ZBOG SMJERODAVCA.

Predlažem kolegi Lučinu, koji je urednikom *Mogućnosti*, da raspiše natječaj za najbolju pjesmu u Marulovu dvanaesteru, onom iz *Judite*.

Neumorni naš prijatelj Dragec Benić prikazuje u uglednom časopisu (*Bibliothèque d' humanisme et renaissance, tome 58, Geneve, 1966. pp. 777-780.*) *Colloquia Maruliana* IV, 1995., ne mimoilazeći nijedan prilog. Na izmaku mjeseca isti gospodin Charles Béné u opširnom pismu razlaže mi što bi govorio na predstavljanju Marulića na pariškim danima grada Splita, zakazanim za siječanj 1997. To mi je prigoda da mu u odgovoru zahvalim za prijevod male monografije (Mirko Tomaso-vić, *Marko Marulić Marcus Marulus*, traduit de l'italien par Charles Béné, Književni krug Split, MARULIANUM, Almae Matris Croaticae Alumni, Paris, Split, 1996.). Sâm se profesor iz Grenoblea ponudio da prevede taj informativno-leksikonski tekst, služeći se talijanskim izdanjem, ali i izvornikom na hrvatskom. Knjižica bi služila za prve obavijesti onima, koje stručno zanima Marulićev opus, te za promicanje našeg humanista u inozemnim sredinama. Svi su zadovoljni njezinim izgledom i opremom (to je djelo Brace Lučina): aktor, prevoditelj, oba nakladnika. Do ostvarivanja te edicije došlo je ponajviše zaslugom Književnog kruga, te suradničkim naporima gospođice Maje Dolibić u ime udruženja pariških Hrvatica i Hrvata. Knjižica će u dojučem siječnju biti predstavljena pariškom općinstvu kao prilog drugim izložbama i predavanjima u svrhu promicanja dugostoljetne splitske nazočnosti u europskoj kulturi. Grad se Split, valja reći po duši, iskazao u ovom slučaju, jer je pokrio novčane troškove za tiskanje knjižice. Kaj je, je! Ne propuštam zabilježiti pomoć dr. Lea Košute iz Pariza u kontaktima Split-Zagreb-Pariz i obratno pri ovom poslu.

XII. 96.

Tijekom prosinca već desetak godina obolim od viroze (»gripe«, influence, prehlade, kihavice), samo je pitanje u kojem dijelu mjeseca. Obično za Božić i Mlado ljeto. Ove godine bio sam bolje sreće. Zalegao sam u krevet sredinom mjeseca i odradio svojih 12 dana. Ide na bolje, za blagdane sam ozdravljenik. Marulološke i ine aktivnosti su mi smanjene. Ipak, u dopisivanju sam s gospođicom Majom Dolibić iz pariške AMCA-e. Ona me izvješćuje da u Parizu pokreću časopis na francuskom, a prvi će broj predstaviti Marka Marulića. Naručuje mi tekst na temu Marulić i hrvatski pjesnici: »Je suis Votre serviteur, mademoiselle.« Čuo u noćnim krugovalnim vijestima, da je don Jure Bogdan imenovan za ravnatelja Hrvatskoga Papinskoga zavoda u Rimu. Nasljedniku mons. Benvina čestitao i podsjetio ga na potrebu pripravljanja simpozija o Marku Maruliću, što je započeo njegov predšasnik. U *Vjesniku* od 20. prosinca, str. 21, zamjećujem naslov *Marulić na francuskom*. To Mirko Galić izvješćuje što će se zbivati od 6. do 8. siječnja 1997. u Parizu na obilježavanju 1700. obljetnice postojanja Marulova grada, spominjući i predavanje prof. Bénéa.

Dobih iz Splita za Božić lijepo uzdarje, prijevod prvog pjevanja *Judite* na talijanski, što ga dugujemo Luciani Borsetto, profesorici talijanistike sa Sveučilišta u Padovi. Luciana, inače, istražuje europske religiozne poeme i tim tragom došla je do *Judite*. Stručnjakinja je i za traduktološke fenomene. U rukopisu drži prijevod na talijanski Gundulićevih *Suza sina razmetnoga*. Prijevod će prvog pjevanja Marulićeva epa biti objavljen u *Colloquia Maruliana* VI. Popraćen je studijom o *Pitanjima pjesničkog prevođenja* na slučaju *Judite*. Objašnjuje zašto nije mogla u talijansku versifikaciju prenijeti Marulićev metričko-srokovni sklop. Iznašla je svejedno mogućnost uporabe jednoga talijanskog stiha, koji ritmički sugerira Marulićev, a specifičnim leksikom naznačila je svečani karakter stihotvorbe. Evo za ogled prvih dviju kitica *Judite*:

Dike ter hvaljen'ja presvetoj Juditi,
 smina nje stvoren'ja hoću govoriti;
 zato ću moliti, Bože, tvoju svitlost,
 ne htij mi kratiti u tom punu milost.

Ti s'on ki da kripost svakomu dilu nje
 i nje kipu lipost s počten'jem čistinje;
 ti poni sad mene tako jur napravi,
 jazik da pomene ča misal pripravi.

I, 1-8

Onori e lodi alla Santissima Giuditta,
 Le audaci sue imprese io voglio dire;
 Per questo invocherò, o Dio, la tua luce,
 Non volermi negare il tuo pieno favore.

Tu sei quello che a ogni atto di lei diede virtù
 E al suo corpo avvenenza con decoro di purezza;
 Tu dunque disponi me ora in modo,
 Che la mia lingua dica ciò che il pensiero prepara.

Uspoređujući stih po stih, riječ po riječ, hvalu ćemo odati Luciani zbog tolike skrbi za Marulićev tekst. Iz njega ništa nije izostavljeno, izvanredna doslovnost. To vidimo već u prvom stihu. U drugom zapažamo odličan nadomjestak za »smina stvoren'ja«, tj. *le audaci imprese*; ta sintagma u talijanskom jeziku imade epsku rezonanciju, na nju se navezuje rješenje iz trećeg stiha, kad se »moliti« prevodi *invocare*, jer je uistinu riječ o formuli invokacije kojom već od Homera započinju takva pjesnička djela. Četvrti stih je uzorak točnosti: svi glagoli, imenica, njezin epitet, iz izvornika se preseljuju u prijevod. Tu tendenciju možemo pratiti i u drugoj kitici, osim u šestom stihu, koji ipak zbog leoninske rime, bolje kazano asonancije (*avvenenza - purezza*), podsjeća na Marulovo srokovanje. Držim domišljatim rješenje iz sedmoga stiha »napravi« = *disponi*. U daljini ćutimo i tijekom Marulićeva dvanaesterca, jer prevoditeljica ustrojava svoj stih ipak u dvije odjelite sintaktičke i ritmičke cjeline. Mogu, dakle, samo čestitati kolegici Luciani Borsetto i zamoliti je da prijevod privede kraju. To činim i na ovaj način. Valja imati na umu da je Marulićev tekst iznimno težak, kadšto i za naše stručnjake, a vidim iz drugih kitica kako Luciana svladava zapreke i zamke, sve iako joj hrvatski nije ni materinski ni studijski jezik već ga je učila na tečaju. Ja se nadam da ćemo uskoro u Splitu, gdje se Marulić rodio, živio i umro, te u Padovi, gdje je studirao, obaviti svečano predstavljanje dvojezične *Judite* Marku na diku, uz hvalu Luciani.

1. 97.

»Pod visokim pokroviteljstvom Glavnog ravnatelja UNESCO-a Federika Majora u okviru proslave 1700-te obljetnice grada Splita, Madame Vesna Girardi-Jurkić, veleposlanica Republike Hrvatske pri UNESCO-u i Monsieur Nikola Grabić, gradonačelnik Splita, mole Vas da ih počastite pribivanjem predstavljanju hrvatskog pisca i humanista Marka Marulića u utorak 8. siječnja 1997. u 18 sati u Europskom domu, Ulica Francs-Bourgeois 35, Paris.« To je prijevod na hrvatski pozivnice, koja je išla na mnoge i ugledne adrese. U zakazano vrijeme okupilo se puno svijeta i dostojanstvenika, među kojima nadbiskup splitsko-makarski mons. Ante Jurić, njegov pratitelj prof. dr. Slavko Kovačić, hrvatski veleposlanik u Parizu Smiljan Šimac sa članovima Veleposlanstva Matom Marasom i Androm Martinićem, Dražen Karaman iz naše misije pri UNESCO-u, Mirko Dražen Grmek i Leo Košuta, poznati znanstvenici hrvatskog podrijetla, koji žive i djeluju u Parizu, djelatnice i djelatnici AMCA-e... Dvorana (inače u nekadašnjoj rezidenciji slavne književnice iz XVII. stoljeća Madame Sévigné) krcata, stoji se i sjedi. Urešena je preslikanim naslovnica starih izdanja Marulićevih knjiga, što je pripremio splitski *Marulianum*. Predstavljanje vodi dr. Nella Arambašin, Hrvatica rođena i odgojena u Parizu, profesorica komparativne književnosti na Sveučilištu u Besançonu. Govori najprije Madame Girardi-Jurkić,

pozdravljajući nazočnike i objašnjujući svrhu predavljanja Marka Marulića u Europskom domu u Parizu. Ponajviše zahvaljujući upravo gospođi Vesni Girardi-Jurkić, njezinoj poduzetnosti i diplomatskom umijeću, slavni se Splićanin ponovo vraća u Pariz, u kojem su njegovi spisi objavljivani u latinskom izvorniku i francuskom prijevodu višekratno diljem XVI. stoljeća. Na kraju, da bi se potvrdila ta veza, predsjednik Književnog kruga iz Splita, dr. Nenad Cambi, svečano uručuje ravnateljici sorbonske knjižnice do sada objavljena Marulićeva djela iz niza *Opera omnia*. Dva su predavača: Charles Béné, koji zanosno apostrofira Marulićeve uspjehe na europskoj književnoj pozornici, tumači veličinu i znakovitost njegovih spisa u kontekstu duhovnih gibanja (*devotio moderna*, katolici-protestanti, mističnost i etičnost), te vaš ljetopisac s temom *Marulološka istraživanja od 1991. do 1996.* Htio sam, naime, upozoriti mnogobrojnu publiku, većinom »našijence« u Francuskoj ali i dosta Francuza, koliko se napravilo na proučavanju i objelodanjivanju Marulićeva opusa tijekom teških ratnih i poratnih godina. »Izražavat ću se na hrvatskom jeziku, ne zbog više sile, već intimne odluke. O klasiku hrvatske književnosti govorit ću njegovom materinskom riječju, iz štovanja prema toj njegovoj ulozi, kad smo već u Europskom domu, simbolu multikulturalnosti, višeglasja i višejezičnosti.« Imao sam sreću što je moje izlaganje prevodila kolegica Andrea Montani, elokventno i s istančanim smislom za pojedinosti u izlaganju. Pošao sam od poznate usporednice Marulić-Dante, te joj pridodao još dvije znakovite točke. Kao što su Europejci negda učili talijanski da bi mogli čitati *Božanstvenu komediju*, tako sada neki učeni ljudi uče hrvatski (Charles Béné, Luciana Borsetto), da bi čitali *Juditu*, poput danteologa, specijalista za jednog auktora, u Europi danas postoje marulolozi. Među marulolozima izdvojio sam prof. Bénéa, prikazao što je sve učinio za Marulićevo proučavanje u Europi, zahvalio mu na prijevodu moje knjižice na francuski. »Knjižica ima praktičnu svrhu: inozemnom čitatelju podastrijeti sažete obavijesti o širini i veličini Marulićevih djela za njihovo možebitno čitanje i proučavanje.« Naveo sam podatke iz marulološke aktivnosti tijekom pet godina (1991.-1996.) u nas i u svijetu, navodeći odgovor na česta pitanja kolega iz inozemstva kako se toliko postiglo u nepovoljnim okolnostima: »Marka Marulića nekim slučajem ustopice prate Mars i Kairo. Najviše je i najbolje pisao onda kada se vodio rat gotovo ispred zidina Splita, rat koji je mogao doživljavati ne na televiziji, nego uživo, non de auditu sed de visu. Najveći odjek, recepciju, proučavanje zadobio je u razdoblju od 1991. do danas, kada je Hrvatska bila izložena gadnom osvajačkom napadu, kada je istodobno obavljala zapetljan prijelaz, tzv. tranziciju, te kad je tekao proces stvaranja hrvatske države, la reconquista, identifikacija na svjetskoj pozornici. Ergo, Marulus docet!« Držim, da je ova svečanost posvećena Marku Maruliću, u Europskom domu 8. siječnja 1997. bila učinkovita, posebno sam se radovao radosti mnogih Hrvata, koji su tu večer dohrlili ne samo iz Pariza nego i iz drugih krajeva Francuske na predavljanje »oca hrvatske književnosti«. U tim pariškim danima dosta sam vremena namijenio dodirima s urednicom budućeg časopisa AMCA-e, prvi broj inat će temu Marulić, Majom Dolibić, te s njezinim prvim »savjetnikom« za tu temu dr. Leom Košutom. Kroz piće, íce, razgovore i

dogovore pomalo se nazirao profil te edicije. Bili smo ojačani i prisutnošću prof. Bénéa, što je opet neumorno promicao Marulića i Hrvatsku kod svijetu, s kojima je stupao u razgovor, te preuzeo dosta posla za pripravljanje rečenog broja o Maruliću. Zahvaliti je svima njima, a i drugima na organizaciji Marulove slave u Parizu, na prvom mjestu još jednom gostoljubivoj Madame Vesni Girardi-Jurkić, pa osobito krugu oko AMCA-e (gospođici Dolibić, gospođama Stahan i Perinić, kolegici Nelli Arambašin). Možda nikad prije nisam osjetio takav žar, takav ponos na auktora *Judite*, kojim se Hrvati i Hrvatice, daleko od svoje domaje i zavičajja, mogu dičiti, kojega europski stručnjaci stavljaju uz bok Erazmu Roterdamskom. Stoga sam predložio za svečanu pjesmu AMCA-e: »Amko, Amčice, dušo i srce...«. *Almae Matris Croaticae Alumni*, složni i poduzetni, zaista mogu napraviti štošta za hrvatsku kulturu u Europi, za njezin zaštitni znak, Marka Marulića, na Zapadu, koji sveudilj mrko gleda na hrvatsko ime, identitet. To sam se uvjerio i ovih dana u Parizu. Šest sam puta boravio u Parizu i vazda sam morao u razgovorima s nepoznatim ljudima opovrgavati medijske naplavine o Hrvatima, objašnjavati iluziju o bratstvu i jedinstvu, o »srbsko-hrvatskom« jeziku, o »idili« Titove Jugoslavije. Kadšto sam i uzvraćao ironijskim načinom, koristeći se upućenošću u francusku književnost, povijest i politička zbivanja. Osobito su razdražljiva stajališta novinara, proistekla iz političkoga folklorla suvremene Europe. Ignoriranje i ignorantstvo.

Hrvatski dnevni tisak dosta je pozorno pratio splitsko predstavljanje u Parizu, bilježeći i Marulićev odsječak. *Slobodna Dalmacija* u članku Gordane Benić od 4. siječnja (str. 18), *Večernji list* u interviewu Irene Kusture i Slavena Relje s Joškom Belamarićem od 5. i 6. siječnja (str. 22), isti list u broju od 9. siječnja u izvješću Mirka Galića, *Vjesnik* tog dana istog novinara (*Marulić se vratio u Pariz*, str. 17). Savjesni Mirko Galić prenio je čitateljima *Vjesnika* i *Večernjaka* tijekom priredbe o Maruliću, o njoj se govori i u reportažama Bože Žige u *Slobodnoj Dalmaciji* (Kako su se sreli Marulić i Meštrović, 10. siječnja, str. 29, *Splitski akvarel na pariškom cocktailu*, 13. siječnja, str. 14). Kad smo već kod tiska, bio bih slobodan pripomenuti da sam u *Vjesnikovoj* anketi *Kulturni događaj godine* (2. siječnja, str. 17) izjavio u odgovoru: »Početak rada centra za proučavanje Marka Marulića i njegova humanističkog kruga, *Marulianum* u Splitu. Ne samo zato što će taj Zavod proširiti spoznaje o ocu hrvatske književnosti, već i zbog toga što bi on trebao potaknuti utemeljenje sličnih ustanova za istraživanje hrvatske književne prošlosti i njezinih velikana - Gundulića, Šenoa, Matoša, Krležu.«

Za pariških dana doživio sam ugodne susrete s nadbiskupom Antom Jurićem, pa sam ga zamolio da pruži potporu za organiziranje skupa o Maruliću. Vrativši se u Zagreb, zatekoh pismo hrvatskog veleposlanika u Rimu dr. Davorina Rudolfa. Obavješćuje me da će učiniti sve što je u njegovoj mogućnosti da se taj skup održi, razgovarat će sa svim hrvatskim uglednicima pri Gregoriani i Vatikanu (s profesorima Fučekom i Krasićem, te s dužnosnicima prečasnog gospodom Simčićem i Eterovićem), s veleposlanikom pri Svetoj Stolici prof. Ivom Livljanićem, s ravnateljem Svetojeronimskog zavoda mr. Jurom Bogdanom. Evala! Počašćen sam pismom

uzoritog kardinala Paula Pouparda, predsjednika Papinskog vijeća za kulturu, u kojem mi biranim riječima zahvaljuje na knjizi o Maruliću na njegovu materinskom jeziku (*Marko Marulić, Marcus Marulus*, Split - Paris, 1996.).

Za novopokrenuti »enciklopedijski časopis za mladež« *Drvo života* (br. 1., godina 1, Sysprint, Zagreb 1997, str. 27-30) napisao informativni prikaz Marulova života i djela, pod naslovom *Marko Marulić Marul*, na nagovor vrijednog urednika prof. Davora Uskokovića. Pravilnik Nagrade Dana hrvatske knjige prihvaćen na sjednici Upravnog odbora Društva hrvatskih književnika, dana 27. siječnja 1997. Prenosim početne stavke Pravilnika, da se zna, kako bi se reklo u Poljičkom Statutu:

»Tri su nagrade: *Judita, Davidias, Slavić*. Nagrade su godišnje. Nagrade se dodjeljuju na Dan hrvatske knjige 22. travnja tekuće godine.

Judita - Nagrada Dana hrvatske knjige za najbolju knjigu ili studiju o hrvatskoj književnoj baštini, a posebno humanističko-renesansnoj.

Davidias - Nagrada Dana hrvatske knjige za najbolji prijevod djela iz hrvatske književne baštine na strane jezike ili za najbolju knjigu, odnosno studiju, inozemnog kroatista o hrvatskoj književnoj baštini.

Slavić - Nagrada Dana hrvatske knjige za najbolji autorski knjigom objavljeni prvijenac.

Sva djela (prvotisak) koja se predlažu za nagrade moraju biti objavljena od 1. siječnja do 31. prosinca prethodne godine.«

II. 97.

Veći dio veljače izvan sam javne uporabe. Liječim sve razvidnije tjelesne nedostatke, na što se tužio i Marulić u poslanici Franji Martinčiću (*Ad Franciscum Martiniacum*), *Zbornik Marka Marulića*, JAZU, Zagreb, 1950., str. 6, stih 8.). Imadem s druge strane više vremena za čitanje, pa bilježim dvije nove bibliografske jedinice. Branimir Glavičić, dobri prevoditeljski duh Marka Marulića, daje tekstološki prilog *Davidijadi* u *Filologiji*, br. 24-25, str. 141-143. (*Treba li u »Davidijadi« V 23 čitati »hiatum« mj. »hiacum«?*). »Rukopisnu lekciju *hiacum*, emendiranu u *hiatum*, treba vratiti jer se pokazalo da je *hiacum* onodobna grafija za *Iacchum*, a to je isto što i *Bacchum*, to jest *vinum*.« U *Bračkoj crkvi*, god. XVIII. br. 2, prosinac 1996., str. 50, podsjeća se u rubrici *Bračke zanimljivosti* na 500. obljetnicu Marulova pisma bračkom svećeniku Marku Prodiću. To je pismo iz svibnja 1496., a donijeto je u latinskom izvorniku i hrvatskom prijevodu. Splitski Marko nazivlje bračkog imenjaka *condiscipulus amabilis*, pa bi možda vrijedilo istražiti u koje je sve škole polazio Marko Prodić, tj. gdje je s Marulićem dijelio školske klupe.

Ravnatelj Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima velečasni Jure Bogdan zahvaljuje mi na čestitkama u povodu imenovanja i ljubezno traži dodatne obavijesti o možebitnom skupu posvećenu Marku Maruliću na Gregoriani. Ja mu odpovrćem u četiri točke: naslov simpozija, sudionici, financijalna sredstva, stručna logistika. Dobio sam topogledno preslik pisma veleposlanika Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici prof. Ive Livljanića Bratislavu Lučinu, voditelju Marulianuma. Gospodin

Livljanić obećaje pomoć Veleposlanstva. Vrli suradnik ovog ljetopisa iz Mainza g. Franz Leschinkohl piše mi da je odpočeo novu akciju: »Evo da Vam se opet javim i to sa nekim novim novostima, jer nemam mira, nisam mogao odoljeti iskušenju, te sam se prije nekoliko tjedana bacio na Austriju, na iznalaženje Marulićevih djela po tamošnjim knjižnicama.« Njemačku je gospon Franz već temeljito obradio. Iz austrijskih biblioteka dobio je već prve odgovore, što mi ih stavlja na uviđaj. Sveučilišna knjižnica iz Graza poslala mu podatak da je na drugu stranicu talijanskoga prijevoda *Institucije* (Mletci, 1569.) nalijepljena jedna fotografija Marulova portreta. Ispod portreta stavljen je velikim slovima tekst s Marulićeve nadgrobne ploče iz crkve sv. Frane na Obali. Stiftsbibliothek St. Florian posjeduje *Instituciju* (Antwerpen, 1593.), prijevod joj na njemački (Dillingen, 1602.), te *De humilitate et gloria Christi* (Mletci, 1602.).

Kad je već riječ o Marulićevim portretima, ima još jedan: skulptura Marka Gugića, što je reproducirana u *Slobodnoj Dalmaciji* u članku o izložbi tog kipara u Šibeniku (26. veljače, str. 34). Likovnoj i biografskoj sferi marulologije dobro će doći opis grba plemića Marulića (*Grbovi i rodoslovlja iz Povijesnog arhiva u Zadru*, autori kataloga Miroslav Granić i Denis Martinović, Split, veljača 1997., str. 20), te plemenitaške loze: »Stara splitska plemićka porodica čiji je osnivač Marul (XIII. st.). Nikola Marulov zabilježen je 1280. godine, kao splitski sudac, a isto tako i njegov sin Petar Marula 1315. godine. U XV. stoljeću uz prezime nose i nadimak Pecanić. Od 1462. - 1469. pišu se i de Marulis. Plemićki kontinuitet prekida se početkom XVIII. stoljeća. Pučki se ogranak nastavlja s Markom, nezakonitim sinom Ivana Marulića i Jakice Orsillo, da bi se porodica utrnula početkom XX. stoljeća.«

Lijepo je čitati u časopisu takva ugleda kao što je *Humanistica Lovaniensia*, Journal of Neo-Latin Studies, Vol. XLV - 1996, Leuven University Press, p. 565. (*Instrumentum bibliographicum*) navod: Marulus, Marcus, *Colloquia Maruliana*, V, Split, 1996. »Commentationes variae de Maruli vita et scriptis. Plerisque adiecta est epitome Anglica.« Uz Morus, Thomas bilježi se rad prof. Bénéa iz gore zabilježena splitskog marulološkoga godišnjaka.

III. 97.

Ovaj mjesec započinjem pohvalom g. Mirku Galiću, dopisniku *Vjesnika* iz Francuske zbog razgovora, koji taj list objavljuje u broju od 5. ožujka 1997., str. 20. Kolega Galić je odabrao kao sugovornika Charlesa Bénéa tijekom siječanjskog boravka u Parizu, a naš se prijatelj iz Grenoblea pripravno odazvao. Dopisnik *Vjesnika* je i iz dugog razgovora uobličio uzorni interview pod naslovom *Marulić odgovara na pitanja*, iz kojeg je osobito zanimljiva teza prof. Bénéa o auktoritetu Marulića u XVI. i XVII. stoljeću kao pisca, čiji se tekstovi navode u protureformatorskim polemikama. Prof. Béné ukazuje na potrebu promicanja Marulićeve literature u europskim znanstvenim krugovima, nastupom naših stručnjaka na skupovima, tiskanjem prikladnih izbora iz Marulićeva opusa. U *Večernjem pak listu*, 9. ožujka 1997. Hrvatska demokratska zajednica objavljuje Zagrepčanima Izborni program, gdje stoji

Societatis Fren Graj OPERA

DI MARCO MARVLO

Da Spalato

CIRCA L'INSTITVTIONE

DEL BVONO, E BEATO VIVERE,

Secondo l'effempio de' Santi, del Vecchio

e Nuouo Testamento

DIVISA IN SEI LIBRI

TRADOTTA IN LINGVA TOSCANA

DA MAESTRO REMIGIO FIORENTINO

del ordine de' Predicatori.

CON GRATIA, E PRIVILEGIO.

M. Vulg.

Catal. manuscr.

*ff. 11.
Catal. nouo
1629.*

IN VENETIA

Appresso Francesco Bindoni L'Anno

M D L X I X.

FRANCO CAROLO MAGNO DEI IMPERIO VITAE CANONICE HONORARI ET DOCTRINA PRAECLARO
SACRILEGIA REVERENDISSIMO SACRO PALATII ARCHICAMERARIO ET SACRO SACRAMENTARI ARCHIDIAcono

Handwritten text:
Bilder in der ...
Jahres ... 4.5. 1929

(str. 13): »Gradske trgove i ulice ukrasit će nove fontane, a svoje mjesto *traže* i mnogi velikani hrvatske povijesti, od hrvatskih kraljeva do Frana Petrića, Marka Marulića, Adama Baltazara Krčelića...« Dosta neodređeno. Bumo vid'li, kaj se Marka dotikavljje. Ja sam 28. ožujka sjeo za stol i izravno u stroj uputio ovaj dopis Vjesniku pod naslovom O MARULIĆEVU SPOMENIKU U ZAGREBU (*podsjetnik po deseti i posljednji pu*). Dopis je doslovno objavljen u *Vjesniku* od 2. travnja (str. 21), osim što mu je naslov promijenjen u *Zagreb i Marulić* (Prilog 1).

Opet jedno dobro djelo prof. Bénéa. On je na nekom kolokviju u Genèvei, ali se tijekom njega potrudio da identificira gdje sveti Franjo Saleški (saint François de Sales) citira Marulića. U glasovitu djelu *Traité de l'amour divin* (»Spis o ljubavi Božjoj«), knjiga VII., poglavlje 9 (liv. VII, ch. 9) na dvama mjestima, gdje se govori o sretnoj smrti svetaca. Sveti Franjo Saleški parafrazirajući Marulića ili ga citirajući (njegovo pofrancuzeno prezime Marule i latinsko Marullus stavlja u zaporke), ne navodi djelo iz kojeg je crpio, ali to znalac Benić bez poteškoće ustanovljuje: *De institutione bene beateque vivendi*, liber V, cap. X, što je u Glavičićevu izdanju za Književni krug na str. 505. i 507. (*Institucija*, III, Split, 1987.) Indikativno je da je u drugom slučaju sv. Franjo Saleški preuzeo hagiografsku zgodu iz Marulićeva spisa, u kojoj se pripovijeda o francuskom kralju (»Quintus Ludouicus, Gallorum rex...«). On umire, zaražen kugom, prima svete sakramente, »raširivši ruke poput križa«, pa tu francuski svetac nadodaje, »kaže Marul«.

Inače, u ožujku dopisivanja u izobilju. Moji stalni suradnici javljaju: iz Australije Anđelko Tomasović, da je i do njega dopro glas o Marulićevu predstavljanju u Parizu; iz Pariza gđica Maja Dolibić o prevođenju priloga o Maruliću za *Cahiers croates*; iz Paua prevoditeljica mojeg teksta na francuski Madame Đurđa Depierris-Šinko; rade i brzoglasi, telefaksi, brzogjavi. Održava se i sjednica za dodjelu Nagrada Dana hrvatske knjige na 25. ožujka. Dodjeljuje se po prvi put nagrada *Judita* (predloženik Pavao Pavličić) i *Davidias* (predloženik István Lőkös). Obrazloženje za nagradu *Judita* napisat ću ja, što i činim, a za djelo Studije o »Osmanu«. Sve je po propisu, knjiga objavljena 1996., meritorne analize znamenitog djela iz hrvatske književne baštine, a k tome: »Znakovito je i da se nagrada JUDITA, i to u prvoj njezinoj dodjeli, daje auktoru više maruloloških radova, poglavito rasprave o epskoj koncepciji Marulićeve poeme, a u kojoj je dr. Pavao Pavličić omjerio *Juditu* upravo s Gundulićevim *Osmanom*...«

Mogućnosti, br. 1-3, 1997., na uvodno mjesto stavljaju predsmrtni ciklus pjesama Srećka Diane (s nadnevkom: »u Splitu, srpanj-kolovoz Ljeta Gospodnjeg 1996.«). Zaustavit ćemo se na pjesmi (str. 3) *Uz tebe sam opet »Oproštaju«*:

Usred noći kada zvijezde
uglazbljuju svemir
s Tinova »Oproštaja«
neuka bića ljušte
duh pjesnikove duše.

Pokušavaju ugasiti na plavci novoj
jazik začinjavca
svjetlost slobodi.

Marulov grad nanovo upada
u zbiljsku opasnost
ubiti ili ne - »Juditu«?

Tankoćutni pjesnik, naime, čestokratno je u svojim posljednjim zbirkama prizivao Marula, tužio se štoviše što na Meštrovličevu spomeniku tvorcu Judite obijesna mladež uništava, nadopisuje slova Tinova soneta Oproštaj. (*Slobodna Dalmacija*, 25. ožujka 1993., str. 25) S tim slovima nema uistinu sreće. Još jednom ugrađena, ponovo ih otkidaju, tako da je tekst Tinove zvonjelice Marulu obeščaćen, poput je priloga u enigmatskim novinama. Stoji to mjesecima, već dvije-tri godine.

Splitski krug pjesnika, bilježili smo to u Ljetopisu, poklonstveno se odnosi prema svojem dalekom pretku (Srećko Diana, Jakša Fiamengo, Miloš Đurđević, Petar Opačić, Zvonimir Penović, da ne govorimo o Tonku Maroeviću i pokojnom Tonču Petrasovu Maroviću). Zanimljivo je da nitko od njih nije od »splitskog kolina«, da se dapače nije ni rodio u Splitu (osim Tonka, ali on tvrdi da je »Starograjanin«). Zvonimir Penović mi je ljubezno poslao svoju petu zbirku (*Sićanj*, Split, 1996.), koju sam sa zanimanjem pročitao i našao na str. 49:

Triba prilit spomen na te u dice naše srca, iz nas sve istrest
vaja, o Marule.

To je iz poeme *Split*, napisane 1971. Imota, koji živi i profesionalno radi u Splitu, Mladen Vuković darovao mi knjižicu *Divlji uradak, pjesmotvori za mladež* (Split, 1996.). U jednom od njih poigraje se s poznatom glazbenom uspješnicom, pa ga naslovljuje *Ništa suprotiva Splita*, ter, medju ostalim pjeva (str. 46):

Kažu da od fjake oni
plešu samo ča-ča-ča
al ta rič ča slaje zvoni
gre od vrimenta Marula.

Mr. Branko Jozić, vrijedni djelatnik splitskoga *Marulianuma*, poslao mi poslasticu *Poziv na predbrojbu* za izdavanje u posebnoj knjizi Maruličevu oporuku (*List biskupije splitsko-makarske*, Split, 1883., br. 2), s nadnevkom 15. veljače 1883. Poziv potpisuje Giuseppe Maroli, Josip Maroli (tekst je dvojezičan). Josip Maroli je jedan od posljednjih izdanaka obitelji Marulić, zapravo njezina pučkog ogranka. Kako pripovijeda Branko Radica (*Salona i Split*, str. 270.-278.), Josipov sin Villi Maroli

imao je izvanbračnog sina Mirka s ljubavnicom iz Trsta. S tim Mirkom gasi se slavna Markova loza. Inače je Josip Maroli, po osjećajima »talijanaš«, bio neotporan na ženske draži i istodobno jako pobožan. Isticao se humanitarnim i karitativnim radom (o tome piše F. Baras u *Slobodnoj Dalmaciji* od 3. travnja 1993., str. 20) u svojem dugovječnu životu (1853.-1934.). Zanimljivo je da se bavio istim poslom kao i utemeljitelj plemićke loze Marulića iz XIII. stoljeća, pravničkim. Pozirao je Meštroviću pri izradbi Marulićeva lika za spomenik. Da se mi vratimo njegovu *Pozivu na predbrojbu* iz 1883. Što veli u njemu? Da je među poveljama obitelji Maroli pronašao oporuku Marka Marulića, on ga i u talijanskoj i u hrvatskoj verziji nazivlje *Marul*, svoju obitelj *Maroli*, te da je oćutio dužnost iznijeti je na uporabu javnosti. U talijanskom tekstu spominje da mu je Marko »illustre Antenato«, u hrvatskom ne, nego da je »glasoviti pjesnik«. Životopis će pjesnika napisati Josip Alačević, predgovor i oporuka će se prevesti na hrvatski (u talijanskom tekstu »versione slava«). Dio utrška od edicije Josip Maroli bi upotrijebio za ustanovljavanje u Splitu »Ekonomične Kuhinje«. Čini se da poziv na predplatu nije imao odjeka, pa je ta zamisao Josipa Marolia o tiskanju Marulićeve oporuke ostala mrtvo slovo na papiru. To je, nažalost, sve što je Josip Maroli pokušao učiniti za svojega slavnog pretka, iako je gajio književničke ambicije, pa i napisao jedan roman na talijanskom jeziku, objavio ga kao polemiku s Tolstojevom *Kreutzer sonatom*. U ovom pozivu na predbrojku Marka Marulića označuje kao »il primo astro della letteratura Slava meridionale« (»prva zvijezda južne Slavjanske književnosti«), dakle prema geslu zadržanih dalmatinskih »tolomaša« o njihovoj nacionalnoj pripadnosti: »Slavi si, croati mai.« Sudeći po ovom tekstu, Giuseppe Maroli slabo stajaše s hrvatskom slovnicom i pravopisom, jezikom općenito.

Na kraju mjeseca ožujka dr. Leo Košuta me obavješćuje u ljubeznom pismu o radu na prvom broju *Cahiers croates*. Doznajem i da je knjiga *Marko Marulić Marcus Marulus* prodana na predstavljanju u Parizu četrdesetorici kupaca, da je naše tamošnje veleposlanstvo odkupilo još 16 primjeraka.

IV. 97.

Gledeći u brdo građe za ljetopisni mjesec travanj, sjetih se one pošalice, što sam je čuo za mojeg službovanja u Sinju: »Ajme meni, jedna ti sã, kad ću stići navrj Klisa.« To se pripisivalo huku »Rere«, legendarne vicinalne željeznice Split-Sinj, koja se teško uspinjala prema kliškoj uzvisini. Kliška uzvisina za mene je 30. travnja, a tijekom ovog mjeseca toliko je maruloloških govora i razgovora, edicija i prezentacija, dopisa i napisa. Svoju »minutažu« u TV-emisiji *Pola ure kulture* (II. program, 8. travnja) iskoristih da upozorim na dvije pojedinosti glede Marula, to činim već sedam-osam godina. Prva je: nakupio sam dosta građe, literature, dokumenata razne vrste o Marku Maruliću, toliko da je moj stambeni prostor ne može izdržati. Knjige, »fascikle«, fotokopije, fotografije prepunile su ormare, radni mi stol, police, prozore, čak hrpimice leže na podu. To se vidi na TV-slici. U razgovoru ugodnom s Linom Kezić kažem da ta marulološka građa traži udomitelja. Namijenjena je splitskom

Marulianumu, ali on još nije dobio radni prostor. Trebat će, ako ga uskoro ne dobije, potražiti kakva drugog udomitelja, jer u ovoj mojoj prostoriji (koja je istodobno spavaća, primaća, radna) nema više mjesta. Druga: nakupio sam podebelu »dokumentaciju« o podignuću Marulova spomenika u Zagrebu. Tu su novinski članci, pisma gradskim otcima i dužnosnicima, njihovi odgovori, i to kamera snima; kažem da bih mogao objaviti knjigu od stotinjak stranica na tu temu. Do ovog trenutka još nije određena lokacija spomeniku, nekmoli raspisan natječaj za kip. Do sada sam o svemu tome zborio u novinama; televiziji tepaju da je »najmoćniji medij«, pa sam se i njoj povjerio, prema onoj Kranjčevićевой: »Ja vam rekoh svoju, i ja perem ruke.«

U *Vjesniku* (8. travnja, str. 16) peti nastavak ankete o hrvatskoj književnosti na kraju stoljeća, a akademik Ivo Frangeš spominje proslavu Marulove obljetnice 1901. i upire prstom na dođuću 2001. U *Slobodnoj Dalmaciji* (14. travnja 1997., str. 28) razgovor s Anđelkom Novakovićem, a na cijelomu prvom stupcu riječ je o Danu hrvatske knjige 22. travnja, o nagradama *Judita*, *Davidias*, *Slavić*.

U povodu Dana hrvatske knjige 22. travnja, Upravni odbor Društva hrvatskih književnika uputio Poruku hrvatskoj kulturnoj javnosti (*Vjesnik*, 18. travnja, rubrika *Kultura*), u kojoj, među ostalim, stoji: »Dan hrvatske knjige ne proslavljamo (ja bih rekao: *slavimo!*) bez razloga baš 22. travnja: naime, tog istog dana godine 1501. Marko Marulić je u Splitu dovršio i potpisao slavnu *Juditu*, a također tog istog dana godine 1900. u Zagrebu je osnovano Društvo hrvatskih književnika.« Iz izvandomovinskog tiska pristizhe izvješće Engelberta Tomasa iz Australije, koji pozdravlja pariško predstavljanje Marulića (*Spremnost*, 15. travnja, str. 17); iz nizozemskog Pa Delfta, prije puta u Oman, javlja mi se suradnik Ivo Dubravčić, dostavljajući mi izvadak iz govora Antonia Proculiana, kancelara splitske općine (*Oratione al clarissimo M. Giovan Battista Calbo* degnissimo rettor, et alla magnifica communita di Spalato, detta da Antonio Proculiano, Cancelliero di essa Communita, In Venetia, Appresso Domenico Farri, MD LXVII.), u kojem apostrofira Marka Marulića (str. 36). Poznato mi je iz literature o *Davidijadi* da je Proculiano spomenuo Marulića kao »kršćanskoga i splitskog Vergilija«, sa žaljenjem što mu je veći dio spjeva uništen u smrtonosnoj kugi (»Del quale se la miglior parte delle fatiche, che esso gia piu maturato fece, non fusse stata lacerata al tempo di una mortalissima peste, havressimo hoggidi un Christiano et Spalantino Vergilio.«). Slijedi dalje još jedan kompliment Marulovoj *Davidijadi*. Ona je posvećena Davidu, ostajući jednako uzvišena u epskoj junačkoj vrsti, ima pravi sadržaj, a ne lažne poganske bajke o Apolonu, Junoni, Veneri, Marsu. Važna je naznaka da je dio rukopisa *Davidijade* Proculiano imao u rukama: »Della qual opera anchora alcuni pezzi leggemo a mano scritti, ammirando quel che havemo, et con dolor desiderando quel che e perso.«

Kako je Književni krug iz Splita tiskao knjižicu *Marulićevi dani 1997.*, mogu olakšano pratiti sve što se tada zbivalo u Markovu rodnom gradu. Na sâm *Dan »Judite«* održan je Sedmi okrugli stol o Marku Maruliću. Ja sam zamijenio voditelja Bratislava Lučina, koji se ispričao zbog hunjavice. Sudjelovali su Luciana Borsetto (Padova), Charles Béné (Meylan), akademici Ivo Frangeš (Zagreb), Branimir Glavičić

AL CLARISSIMO M. GIOVAN
BATTISTA CALBO DEGNISSIMO
RETTOR, ET ALLA MAGNIFICA
COMMUNITA DI SPALATO,

*DETTA DA ANTONIO
Proculiano Cancelliero di essa Comunità.*

*VN'ALTRA ORATIONE
del medesimo detta nel Consiglio di Spalato.*

IN VENETIA,
Appresso Domenico Farri, M D LXVII.

E gli amici anchora, e si non altramente offesi ne
 interessati, ma come fuscino, aiutarono sempre &
 pronta & generosamente & colle arme & con da
 nari & con tutte le altre forze loro i Progenitori
 uostri: come il Signor Pietro Mano alla recupera
 zione de Bistrizza, il Conte de Clissa uicino & con
 federato contra i nemici che l'infestauano, & pel ma
 re anchora la Dalmatia nella guerra che hauea col
 Capitano de Bari, & altre diuerse. Perche non
 solo in terra, ma anchora in mare non pure al pre
 sente a uoi, ma & a i uostri maggiori è sempre basta
 to l'animo, & hanno in tutte le età, & in molte oc
 casioni che lungo sarebbe a contare, dimostro uale
 re egregiamente, armando in tutte le occorrenze o
 de i Principi, a quali erano deuoti, o communi della
 prouincia, o de altri confederati, o loro spetiali doi
 & fino a tre galee, & appresso altri legni piu cor
 ti, ma atti all'uso della guerra. Et a Sigismondo
 Re dell'Ongheria & della Romania che dicono, of
 ferseno doi galee ben armate & fornite d'ogni co
 sa per tutto'l tempo della guerra che hauesse da ha
 uere co i nemici. Ne solamente ualorosi e in mare e
 in terra nelle armi furono gli antecessori uostri, ma
 anchora molti eccellenti nelle lettere, de parte de
 quali molti bellissimi & dottissimi iscritti si leggono
 & a stampa & il piu a penna, ma di uno de tutti ec

Spalatinichia
ri anchora
nelle lettere.

cellentissimo M. Marco Marulo. Delquale se la miglior parte delle fatiche, che esso già piu maturo fece, non fusse stata lacerata al tempo di una mortalissima peste, harressimo hoggidi un Christiano et Spalatino Vergilio. Imperoche egli con piu sublimè & piu uero soggetto, & con non minor spirito credo scrisse heroica & altissimamente i magnanimi & santissimi gesti del diuo & gran Dauitte, alqual & sapienza & ualore sopra le humane forze inspiraua manifestamente esso uero Iddio, & non i falsi & fauolosi creduti a pagani Apolline, Giunone, Venere, Marte: Dellaqual opera anchora alcuni pezzi leggemo a mano scritti, ammirando quel che hauemo, & con dolor desiderando quel che è perso. Di maniera, che quantunque quella peste habbia gran ricchezze di questa Città disperse, assai famiglie estinte, assaisime persone uccise, pure in niuna parte è peggio merita o è stata piu dannosa & noi piu disubligati le siamo, che per hauere in quella disperatione delle cose quella pretiosissima & diuina opera fatta in mano de huomini ignari capitare & essere lacerata: laquale con tutto l'oro & l'argento & colleuite de molti degnamente si recuperarebbe al mondo. Ma della prudentia de i uostri maggiori s'i uolesse al presente instruirui pe i fatti, crescerebbe in historia questo mio parlamento d'hoggi, ma
doi

Spalatini prudentissimi & per la prudentia loro chiamati sempre

doi cose sole dirò, che basteranno. Tanta openione era, uera credo, appresso le Città e i popoli, & i Governatori delle prouincie, & delle imprese da fare, & appresso a i Prencipi & a i Re prossimi & lontani della prudentia di essi uostri Antecessori, che in ogni consultatione & deliberatione importante erano sempre chiamati essi coi primi, come per uerissime & autentiche scritture si legge & questo, et tutto quello che ho detto fin qui. Et come appare nella Dieta, che fu fatta a Corbauia col Conte Paulo Carlo Governator Generale della Dalmazia & della Crouatia già detto, sopra alla guerra che s'hauea contra il Prior dell' Aurana, & il Re della Bossina, & nella dieta ad un' altro tempo, col Prior Auranese il Conte Alberto contra l'essercito dei heretici uscito in campagna: come nella Dalmazia & a Sebenico tante uolte & in diuerse guerre da terra & da mare, & a Tragù con tutti i deputati della Dalmazia a deliberar quel che era da fare col Re della Bossina, che strignea colle arme questa prouincia, & ciò che era da scriuere al Re della Ongheria, nella cui fede & deuotione erano queste terre marine infestate dal detto della Bossina: Et un'altra uolta sopra quello, che si douea fare contra i Corsali che infestauano pe'l mare: & un'altra sopra la risposta che si douea dare al Con-

coprimi alle diete della prouincia, & a i cōsigli de i Prencipi & de i Re.

(Zadar), sveučilišni profesori Nikica Kolumbić (Zadar), M. Tomasović i Darko Novaković iz Zagreba, također i Josip Bratulić (poslao priopćenje), te asistenti Cvijeta Pavlović i Neven Jovanović. Zapažena su bila isto tako izlaganja Mladena Parlova i Branka Jožića iz Splita, dok je voditelj ozdravljenik Bratislav Lučin obećao prilog za godišnjak, te gospođica Lahorka Plejć iz Zagreba, koju je iznenadni put u Beč spriječio da dođe u Split. Sve se odvija po programu i vremenskom planu s vršnim novim priložima marulologiji, na koje ćemo se osvrnuti, kad budu tiskani u *Colloquia Maruliana VII*, tj. dogodine u ova doba. Na početku Okruglog stola u ime Književnog kruga iz Splita uručio sam prof. Charlesu Bénéu svečanu zahvalnicu za promicanje Marka Marulića u inozemstvu, za njegov doprinos marulologiji i ljubav prema hrvatskoj kulturi.

Isto jutro predstavio je Darko Novaković *Colloquia Maruliana VI*. Šesti svezak broji 290 stranica, dvadesetak priloga na hrvatskomu, latinskom, francuskom i talijanskom jeziku, sažetci su im na engleskom. Uvodni i najvažnije je prilog upravo Darka Novakovića *Dva nepoznata Marulićeva rukopisa u Velikoj Britaniji: MS.ADD.A 25 u Oxfordskoj Bodleiani i Hunter 334 u Sveučilišnoj knjižnici u Glasgowu*. U prvom slučaju riječ je o autografu Marulove rasprave *In priscorum epigrammata commentarius*, što je veliki tekstološki dobitak, odklanja nedoumice zbog neujednačenih rukopisnih verzija. Darko Novaković je, uz brižan opis autografa, kritički upozorio na sve nesporazume i oko ovog Marulićeva spisa, koji još čeka integralno izdanje. Spis bez obzira na epigrafsku kompetenciju da afirmira Marulićevu humanističku usmjerenost. Po Darkovu sudu, nastao je u zrelim auktorovim godinama. U drugom slučaju, kad je riječ o rukopisu Hunter 334, dobitak je znatno veći, »jer se njime zbroj stihova u korpusu manjih latinskih Marulićevih pjesama uvećava za polovicu.« (str. 11) Proširuje se i spoznaja o tematskom rasponu Marulića pjesnika s mogućnostima novih tumačenja svekolikoga opusa. Nakon deskripcije glasgowskoga kodeksa i njegove sudbine, njegov otkrivačel se usredotočuje na onaj dio gdje se nalaze Marulićeve pjesme: njih 141 sa 738 stihova. Pod Marulićevim imenom je od te 141 pjesme bilo poznato samo osam. Osvrnuvši se na metričku podlogu tih stihova, na stilske im i komparatističke indikacije, Darko Novaković pokazuje u čemu one mijenjaju dosadašnju predodžbu o Maruliću. Najbrojniji su tekstovi mitološka tzv. progymnasmata, opisi likova iz Ovidijevih *Metamorfoza*, što su vjerojatno preostali iz Marulićevih latinskih stihovnih vježaba. Puno su zanimljivije pjesme, nastale u okviru humanističke korespondencije, komunikacije s prijateljima; dio je pjesama napisan za to da bude uklesan na kakvom javnom objektu ili kao pozdravnica uglednicima, dio njih je posljedak pjesnikovih refleksija na tursku opasnost. Tridesetak pjesama satiričke je ili humorističke naravi u duhu humanističke epigramatike: predmet su im lokalni čudaci (»redikuli«), nadripjesnici, preljubnici, prostitucija iz ambijenta renesansnoga grada. Uzori su mu rimski satirici Lucilije, Horacije, Juvenal, a ponajvećma, prema Darkovu sudu, Marcijal, koji je i inače bio glavnim modelom oslobođenih humanističkih epigrama, pa je toj vrsti, vidimo, Marulić također dao svoj obol. Veza Marulića i Marcijala u ovom je radu komparatistički verificirana. Tri su

teksta iz ovog kodeksa pokazatelj Marulove ljubavi prema životinjama (sokolu, konju Doratu, psu Fuscusu) od kojih je antologijski onaj o ubijenom psu. Nasilna smrt kućnog ljubimca potaknula je pjesnika na razmjerno dugu nadgrobnicu. »Nesumnjivo najveće otkriće u Hunterovu rukopisu jesu stihovi koji nam Marulića prvi put predstavljaju kao autora ljubavne poezije. Pri tome *senzacija* nije prejaka riječ. (...) No glasgowski nam kodeks sada otkriva ne samo da se Marulić doista okušao u toj tradiciji, nego da je u nekim slučajevima izabrao onaj njezin odvjetak koji je obilježen nesputanim erotizmom.« (str. 27) S pravom prof. Novaković ističe baš tu dimenziju novootkrivenog rukopisa Marulićevih pjesama. Stigla je, napokon, potvrda da je Marul i tvorac ljuvenih stihova, kako je to uobičajeno u humanističkih i renesansnih auktora. Ljubavna poezija je dapače izrazit *signum temporis* razdoblja, obilježje pripadnosti novomu pjesničkom dobu i pokretu. Da Marku nisu bile zazorne *rime amoroze*, naslućuje se iz petrarkističkih općih mjesta, fraza, epiteta, metafora, već uočenih u *Juditi, Susani, Davidijadi*, pa čak i u njegovoj marijanskoj lirici. Petrarcu je čitao, dobro poznao, jednu mu kanconu preveo na latinski, dva soneta na hrvatski. *Kanconijer* je, čini se, bio knjigom njegove mladosti, ali je možda znakovitije da su ustanovljive podudarnosti u galantnoj leksici, umetnutoj u stanovite opise biblijskih ljepotica Judite i Suzane, s dubrovačkim petrarkistima. Zbog toga ne valja odbaciti pretpostavku da je i Marko u mlađim danima pjevao o svojem »prvom pozoru«, »rani ljubvenog umora«, pateći za svojom »vilom«, njezinim »obrazom«, »bisernom besidom«, »kipom tanjahtim«, ustima »rumen cvitom« (sve je te izraze i epitete pridao poslije Juditi i Suzani), na način prvih hrvatskih petrarkista, čija ljubavna lirika potječe već iz XV. stoljeća. Pjevao je na latinskomu, zašto ne bi i na hrvatskomu, *ljuvne verse*? Na latinskomu u maniri humanističkih pjesnika, nastavljača antičkih ljubavnih tema s jačom erotičkom i hedonističkom crtom. Na hrvatskom, sudeći po navedenom petrarkističkom vokabularu, možda, s jačim neoplatonističkim naglaskom Darko Novaković, uz studiju, pripremio je i prvotisak tih epigrama: *Marci Maruli Epigrammata*, uz tekstološke bilješke, i *Index nominum*. Što da kažem nakon ovoga uzbudljiva štiva, što da kažem nakon što sam prije 14 godina pisao *Je li Judita canzonierska donna?* (*Dubrovnik*, 3/83.), nego da je Darko Novaković otkrio jedan od najvažnijih Marulićevih rukopisa poezije, da je svojom stručnom obradbom tog rukopisa i sa studijom o njemu u jednakoj mjeri zaslužio marulološki vijenac. Njegov objavak u *Colloquia Maruliana* VI. neprijeporno je datum u istraživanju i publiciranju Marulova opusa, a pridodati mu valja i publiciranje pronađenog spisa *Vita divi Hieronymi* u istom godišnjaku (III, 1994.). Darko Novaković priključio je, dakle, Marulićevu opusu i proze i stihova na latinskom, Mladen Parlov u sljedećem prilogu (*Colloquia Maruliana* VI, str. 81-86) među hrvatske pjesme privodi i *Naslidovan'je Isukarsta*. Kukuljević, Fancev, Vinko Grubišić držali su da taj sastav pripada Marulovu peru. Nije uvršten u *Pisni razlike* (*Sabrana djela II*, Split, 1993.), pa don Mladen izvodi nove dokaze; indikativnu sličnost te pjesme i jednoga poglavlja iz *Evangelistara* (III, 24). Sličnost je zaista dojmjljiva, a kako je poznato da je naš Marulić sam sebe nerijetko »prepisivao«, koristio pojedina mjesta u više djela, služio

se prijenosima dijelova svojih tekstova iz latinskoga u hrvatski ili obrnuto, tim je postupkom obilježena i pjesma *Naslidovan'je Isukarsta*. Nama je pak zaključiti da se Marulićev opus od 1991. znamenito uvećao: sedam nepoznatih pisama (*Colloquia Maruliana* I), *Vita divi Hieronymi* (isti godišnjak, III), Epigrammata (isti godišnjak, VI), te *Naslidovan'je Isukarsta*, o kojemu je riječ. Pridodamo li tome atribuciju Nikice Kolumbića pjesme *Karstjanin Isukarsta propetoga gledajući* (*Sabrana djela*, XIII, Split, 1994.), Marulićev je opus proširen za jedan zamašit i zanimljiv svezak latinskih i hrvatskih tekstova. Proces teče dalje, pa ćemo hrvatskim stihovima pribrojiti i Marulićeve prepjeve dvaju Petrarkinih soneta te sedam-osam pridodanih kitica *Slaviću*. Branimir Glavičić, prosljeđujemo s prikazom *Colloquia Maruliana* VI, oslobodio je Marulića Mošinove objede da je pri prijevodu na latinski stare hrvatske kronike izostavio jednu epizodu. Naime, u Marulićevoj verziji *Regum Dalmatiae et Croatiae gesta*, prema Šišićevu prijenosu iz Lučićeve povijesti, otpala je epizoda o kuji tragačici kneza Budislava. Ta je epizoda, međutim, sadržana u najstarijem prijepisu Marulićeva prijevoda, koji se čuva u Ambrosiani, štoviše lijepo je oblikovana. Marulić je nije preskočio, već ju je Lučić ispustio zbog površnosti u prepisivanju, Šišić također zbog površnosti u kolacioniranju, pa je, zahvaljujući provjeri akademika Glavičića, jedna čestica teksta vraćena njezinu auktoru. Sljedeći prilog godišnjaka raspravlja o Marulićevim nakladnicima u luteranskim sredinama. Charles Béné je istražio sva ta izdanja (u Baselu, Erfurtu), zadržavši se posebice na bazelskom izdanju *Institucije* iz 1555. u svjetlu luteransko-katoličkih kontroverzi. Petar Runje u ovom svesku godišnjaka opet objavljuje novi arhivski dokument, vezan uz posjet Marka Marulića Rimu g. 1500., u svrhu jubilejskog hodočašća. Pregledajući splitsku ostavinu u Zadarskom arhivu, fra Petar je zastao na Kutiji 32, gdje su ubilježene oporuke. Na 25. rujna 1500. zapisano je: »Ser Marcus de Marulis nobilis Spalatensis exhibuit suum testamentum presentibus...« Sam tekst oporuke nije pronađen, ali je pronađen jednoga drugog splitskog plemića (Ser Arnerius de Petracha), kojemu je Marko Marulić svjedokom. Arnirova oporuka otvorena je 16. studenoga iste godine, ali među prisutnicima nema Marka. U tekstu oporuke na početku stoji da je sastavljena zbog »puta u Rim na Jubilej«. Predpostavka je: Marulić 16. studenoga 1500. nije u Splitu, inače bi pribivao otvaranju te oporuke, nego se nalazi u Rimu kao hodočasnik, pa je za svaki slučaj prije odlaska napisao i svoju prvu oporuku. Da je boravio u Rimu, ukazuju njegovi opisi rimskih natpisa, na što je upozorio već Ivan Kukuljević Sakcinski. Na prilog kolegice Borsetto osvrnuo sam se u ovom Ljetopisu (XII/96.), a na prilog Istvána Lőkösa nisam, pa to činim sada. Kolega iz Mađarske (prozvali smo ga prošlog travnja, kada je bio u Splitu, Ištvanićem) istražio je recepciju Marulićevih djela u svojoj zemlji i to nam priopćio na vrlo korektnom hrvatskom jeziku. Nije se zaustavio samo na knjižnicama, koje posjeduju knjige hrvatskog humanista, o čemu govori u većem dijelu rada, akribijski iznoseći sve podatke i kontekst posjedovanja i nabave, već je pokušao iznaći i njihov odjek. Ustvrdio je da je isusovac György Káldi triput u svojim tiskanim propovijedima (1631.) naveo podkrepu iz Marulićeve *Institucije*. Predpostavlja također recepciju Marulićeva *Evangelistara* kod govornika

Miskolczi Csulyaka iz prve polovine XVII. stoljeća. Suurednik mi godišnjaka Bratislav Lučin studijski je obradio jedan aspekt literature, koju je Marulić posjedovao u vlastitoj knjižnici, tj. djela humanističkih disciplina (*studia humanitatis*), gramatičke priručnike i rječnike, retoričke i govorničke spise, epistolografske tekstove, povjesničke knjige, biografije, pjesničke zbirke, moralnofilozofske traktate, zbornike sentencija i anegdota. Marulićeva se lektira nije, dakako, svodila na ono što je imao nadohvat ruke, ali već na temelju posjedovanih knjiga možemo steći dojam o Marulićevoj načitanosti, erudiciji, svestranosti, humanističkom nagonu za znanjem. »O iznimnu opsegu i temeljitosti takvih njegovih znanja svjedoči uostalom cijeli mu opus.« (str. 201) Ova pak studija Bratislava Lučina svjedoči da on iz broja u broj godišnjaka *Colloquia Maruliana*, kojemu je glavni *spiritus agens*, pa možemo citirati Mažuranića (»Dobar pastijer jer što kaže inom, i sam svojim potvrđuje činom.«), daje ozbiljan prinos marulološkom proučavanju na više razina, odabirući probleme i fenomene, što zahtijevaju nova tumačenja ili produbljena. Drugi suurednik godišnjaka, vaš ljetopisac, bit će lišen pohvala za kakvoću, priznat ćemo mu tek količinski učinak u ovom svesku, gdje ima tri rada. Prvi s Okruglog stola *Marulićevo europaštvo*, koje izvodi iz literarnosti (posebno iz reinterpretacije biblijsko-vergilijanskog epskog žanra), zapadnoeuropske duhovnosti, humanističke svestranosti i raznorodnosti opusa, opredjeljenja za »pučki« jezik, trojezičnosti, kulturološkoga obzora i tradicije (Biblija, antika). Drugi rad je vašeg ljetopisca *Marulićev ljetopis VIII.*, a treći *Tesi errate su Marko Marulić*, prenijet iz časopisa hrvatskih Talijana *La Battana*, XXXII, n. 118.

Od početka sam se, ljubezne čitateljice, trudio da na Okruglom stolu o Maruliću budu djelatno nazočne i dame, što mi je gotovo uvijek uspijevalo. Ne samo što su biblijske žene Maruliću omiljene junakinje, već i zbog toga što su mlade gospođice daleko brojnije na studiju humanističkih, filoloških i neofiloloških nastavnih smjerova, a dame sve više prednjače i u stručnomu i znanstvenom radu. Zašto ih onda ne bismo motivirali da pristupe u marulološko i marulofilsko kolo, da nam pomognu, a mi da njihovu »hvalimo lipost i razum« (*Judita*, 1301.)? Tom kolu od ovog su sveska (*Colloquia Maruliana*, VI) pridošle Luciana Borsetto s izvanrednim radom, kako rekosmo već u prosincu, te Lahorka Plejić, mlada kroatistička snaga, koja se osvrnula na Marulićevu prisutnost u njemačkom putopisu književnice Ide von Düringsfeld; ona je boravila u Splitu u rujnu 1852., svoj boravak opisala u knjizi *Aus Dalmatien* (Prag, 1852.). U splitske dogodovštine uplela je i pripovijest o tobožnjem Marulićevu kobnom noćarenju s Papalićem, ispričavši je u potankosti, uza sve to što ju je odbacila kao apokrifnu. Romantični obris te zgode uklopio se u njezine putositnice iz Dalmacije, a Ida ju je našla u knjizi Johanna Georga Kohla (*Reise nach Istrien, Dalmatien, Montenegro*, Dresden, 1851.), te na neki način novelistički doradila. Idu von Düringsfeld pratio je na putovanju zaljubljeni muž Otto von Reinsberg. On je bio zadužen za bilješke popratnice ženine knjige, a ispisao ih je dosta (250 stranica), i jednu oveću o Maruliću (na temelju Natalisova životopisa), gdje je najzanimljivije što spominje da je rukopis *Davidijade* nedavno otkriven. Nadodao je vrijedni Otto i bibliografsku skicu za Marulića, koju je prenio *Bulletin du bibliophile Belge*, sv. XII, Bruxelles

1856. Sve su to vrijedni podatci sa stajališta Marulićeve recepcije u Njemačkoj i Belgiji XIX. stoljeća, koje nam je obradila i razložito predstavila kolegica Lahorka Plejić. Iz jedne druge zemlje Beneluxa stigao je poticaj za ubilježbu i interpretaciju tih podataka, iz Nizozemske od inž. Ive Dubravčića, koji je ljubezno dostavio svu građu. Bilježimo to sa zahvalnošću. U ovom odjeljku *Colloquia Maruliana* VI objavljuju još dva rada. Cvito Fisković, blage uspomene (umro 12. srpnja 1996., Ljetopis, VIII., VII. 96.), pripremio je za ovaj svezak posljednju raspravu *Marulićev prilog poznavanju naše renesansne hortikulture*, gdje kaže: »Marko Marul Pečenić osjećao je prirodnu ljepotu splitske okolice, to više što bijaše u stalnom dodiru s poljem kao vlasnik vinograda i nasada.« (str. 219) Obzire se zatim na Marulićev opis Joakimova vrta i imanja u *Susani*, na koji je bio potaknut raslinjem u splitskoj okolici. Posebna vrijednost toga opisa sastoji se u hrvatskom nazivlju stabljika i voća, bilja i cvijeća, a potvrđuje i Marulićev slikarski dar i renesansni senzibilitet za okoliš. Akademika Ivu Frangeša zaintrigirale su nove Marulove latinske pjesme, što ih je Darko Novaković objavio u *Vijencu* od 4. travnja 1996., posebno one ljuvenoga i erotičkoga nadahnuća. Prof. Frangeš cijeni u Marula duhovitost i peckavost, te također pjesničku transpoziciju ondašnje svakidašnjice. U rubrici *Recenzije, prikazi, osvrti* obrađuju se: svečano izdanje Marulićeve poslanice Hadrijanu VI, Split-Zagreb, 1994. (Branko Jozić), doktorska disertacija don Mladena Parlova *Il mistero di Cristo - modello di vita cristiana secondo Marco Marulić*, obranjena na Gregoriani 24. studenoga 1996. U međuvremenu je ta disertacija djelomično objavljena, pa će o njoj, ako Bog dade, biti još govora u Ljetopisu. Na kraju *Colloquia Maruliana* VI tužni spomen na Cvita Fiskovića (1908.-1996.) i Antuna Benvina (1935.-1996.); nekrologe je napisao Bratislav Lučin, ističući odanost pokojnika hrvatskoj kulturi i njihov prinos marulološkoj djelatnosti.

Gotovo sedam »kartica« posvetih Marulićevu godišnjaku, a zaslužio bi i 27. No, mora se voditi briga o razmjerima ovog štiva, i o tome da godišnjak, nažalost, prolazi nezapaženo u hrvatskoj stručnoj periodici. Sva sreća da *Colloquia Maruliana* recenzira 4-5 međunarodnih inozemnih periodika.

Još smo uvijek u Splitu na dan 22. travnja 1997. Uvečer pribivamo svečanoj dodjeli nagrade Dana hrvatske knjige. To organizira i vodi Društvo hrvatskih književnika, njegov predsjednik Ante Stamač i jedan od podpredsjednika Anđelko Novaković. Anđelko je, valja zapisati, bio najrevniji poticatelj te zamisli. *Juditu* dobi Pavao Pavličić za *Studije o Osmanu* (podsjećam na III. 97. Ljetopisa), Davidias Lőkös István za knjigu *A horvát irodalom története* (Budapest, 1996.), spominjali smo je u Ljetopisu (VIII, IV. 96.), a *Slavića* mladi pjesnik Maro Pitarević za zbirku *Harlekin* (Zagreb, 1996.). Stanovita pitanja izazvao je naslov nagrade za pjesnički prvijenac. *Slavić* je jedna od Marulićevih pjesama iz početničke faze, prepjev latinske pjesme sv. Bonaventure, koji ima na kraju ovu »napomenu«:

Bonaventure ki svetoga
vam Slavića latinskoga
jur harvacki naučih peti...

Dan poslije, 23. travnja, u Papalićevim dvorima (Muzej grada Splita) održana je priredba *Hrvatski književnici Marulićevu Splitu*. Skupili se pjesnici sa svih strana Lijepe naše, domaći i furešti, po koji i prozaik; čitaju beletrističke svoje radove. Tu su (po sjećanju): Stanislava Adamić, Gordana Benić, Tomislav Marijan Bilosnić, Joško Božanić, Ivo Martinac, Jakša Fiamengo, Ante Stamać, Anđelko Novaković, Ernest Fišer, Pavao Pavličić, Bože Žigo, štokavci, čakavci, kajkavci, a uvrstilo i mene u službeni popis. Nema druge, valja se odazvati, pa sam malo govorio o odnosu hrvatskih pjesnika prema Marku Maruliću od Petra Hektorovića i Petra Zoranića do Tonča Marovića i Tonka Maroevića, te na kraju propjevao i ja:

U ovoj polači vidim začinjavce,
kîm svitilnik zrači s jarbola Tve plavce:
sve harucche prafce jur svitlost napaja,
Adriju, rukavce Save i Dunaja.

Nakon te ugodne večeri kasno u noć vraćam se u svoju rezidenciju, u hotel *Bellevue*, gdje zatičem pismo od ljubezne kolegice Nade Zoričić: »Emisija *Marulu u pohode* emitirana je u subotu 19. travnja na prvom programu Hrvatskog radija u okviru Radio scene.« Dostavljena mi je i snimka te radio igre, duhovito napravljene i s velikom ljubavlju prema Marku Maruliću. Stoga kolegicu Nadu Zoričić uvršćujem također u marulofilsko kolo, ne zaboravljajući ni Jasnu Mesarić iz auktorskog dvojca *Marulu u pohode*. Sutradan, 24. travnja, u palači Milesi predstavljene su dvije publikacije na francuskom: moja knjižica na francuskom o Maruliću i *Cahiers croates* sa spominjanom temom o istom piscu. Govorili: Cvijeta Pavlović, Nenad Cambi i vaš ljetopisac. I još nešto. Dobio sam 29. travnja 1997. Nagradu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u području književnosti. Slijedi iz obrazloženja da sam je ponajviše zavrijedio zbog proučavanja Marka Marulića (knjige *Sedam godina s Marulom*, Split, 1996.). Obrazloženje uzorno napisano, kako se pristoji Akademijinim tekstovima, pa ga ugodno slušati na svečanoj dodjeli u prekrasnoj dvorani u Opatičkoj. Stilski rukopis obrazloženja podsjeća na Ivana Kukuljevića Sakcinskog, prezasluznog marulologa, pa mi još draže. Uvečer u Dnevniku HRT-a rekao sam da je to nagrada »više Maruliću nego Tomasoviću«. Sada to podpisujem. O svim ovim događanjima izvješćivale su dostojno hrvatske novine, posebno *Slobodna Dalmacija*. Navodim vremenskim redom: *Večernji list*, anketa (pripremile M. Jurišić i V. Laušić) o Danu hrvatske knjige, 22. travnja, str. 16, sudionici: Vlatko Pavletić, Dragutin Tadijanović, Sunčana Škrinjarić, Slavko Mihalić, Pavao Pavličić, Ante Stamać; *Slobodna Dalmacija*, 22. travnja, str. 20 izvješće Igora Brešana o otvaranju sedmih Marulićevih dana i upriličenim svečanostima 21. travnja, crtica Gordane Benić o Danu hrvatske knjige i znanstvenom dijelu programa (ista stranica); *Slobodna Dalmacija*, 23. travnja, str. 39. i izvješće o Okruglom stolu i o dodjeli nagradâ *Judita*, *Davidias*, *Slavić* Gordane Benić; *Večernji list* istog dana vijest Želimira Ciglara o uručivanju navedenih nagrada; *Vjesnik*, 24. travnja izvješće Dubravke Vrgoč o toj nagradi i nagrađenicima

(str. 17); *Slobodna Dalmacija*, 26. travnja, crtica Gordane Benić, zahvaliti je kolegici Gordani na ustrpljenju, o predavljanju izdanja na francuskom (str. 49); Večernji list, zanovijetanje Milana Ivkošića na temu priredbe Hrvatski književnici Marulićevu Splitu, str. 19. O nagradi HAZU izvijestili *Vjesnik* (str. 21, Mirjana Dugandžija), Večernjak (str. 13, Mirjana Jurišić), *Slobodna* (Stanko Bašić) u dvobroju 30. travnja - 1. svibnja. Zbog nagrade primio desetak pisama i brzjava, te razglednicu Nevenke Paro, suradnice na marulološkim projektima, u gundulićevskim osmercima.

Nego, u okviru Marulićevih dana u Splitu zbila se još jedna sretna »promocija«, možda s najvećim znanstvenim i radnim ulogom. Dana 23. travnja (predstavljajući: Nenad Cambi, Radoslav Katičić, Darko Novaković) općinstvo je imalo zgodu upoznati se s novim sveskom Sabranih djela Marka Marulića, s knjigom Branimira Glavičića *Marulićev latinski rječnik*. Kako sam sastavljač kaže u predgovoru, rječnik je izrađen »ručno i vlastoručno, tj. bez kompjutora i bez suradnika«; velikim dijelom tijekom opsade Zadra za Domovinskog rata. Obuhvaća sve Marulove poznate latinske tekstove, tiskane i rukopisne; svaku riječ prati značenje na hrvatskom, kontekst, derivacije. Na najvišoj razini stručnosti, kako ističu recenzenti akademik Radoslav Katičić i prof. Darko Novaković. Ja se mogu samo diviti i zahvaliti prijatelju Branku na samozatajnom i velikom djelu, koje će svima koristiti na marulološkoj vrletnoj ali okrijepljujućoj stazi. Takav posao mogao je obaviti samo pravi stručnjak i znalac, koji povrh toga posjeduje dodatne vrline: ne samo radni elan nego i radni eros, bezgraničnu odanost Marku Maruliću i mučeničko strpljenje nakon tolikih prevedenih djela, tekstova, stihova iz Markova opusa. Gospodin Zlatko Vitez, savjetnik Predsjednika Republike za kulturu, predao je Branku odlikovanje *Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića* na samoj svečanosti, uistinu za goleme zasluge; dok, svjesni te činjenice, plješćemo odlikovaniku, meni struji kroz glavu misao: »Kakvi smo, da smo, mi Hrvati, što ne propadosmo, a i ne ćemo, pokazuju nam ovakovi zaljubljenici u hrvatsku kulturu i njezino ime, kakav je Brankec.« Prisjećam se što je sve preveo od Marulića, ručno i vlastoručno, bez računala i s malo honorara: *Davidias, Instituciju* i *Evangelistar, Herkula* i *Pričice*, sada kopa po rukopisu Repertoriuma, uspoređuje rukopise latinske hrvatske kronike... Pripremio je Branimir Glavičić, sveučilišni profesor u mirovini zadarskog Filozofskog fakulteta, redovni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, još jedan svezak za tisak niza *Opera omnia*. Uz to za svaki broj godišnjaka *Colloquia Maruliana* I-VI, znadem to u svojstvu suurednika godišnjaka, šalje bez zatezanja i kašnjenja svoj znanstveni prilog. Gratias Tibi, amice Branimire! Uz pripomenak da su *Slobodna Dalmacija* (25.IV., str. 37) i *Večernji list* istog dana izvijestili (Gordana Benić, Slaven Relja) o »promociji« *Marulićeva latinskog rječnika*, možemo napokon, uzveravši se nekako do Klisa, pridahnuti na prijelazu iz travnja u svibanj. Pridahnuti, jer su se i tijekom svibnja kotrljala Marulova kola.

V. 97.

U prvoj dekadi mjeseca Marulić je pod embargom, jer mi predstoji simpozij u okviru Dana Hvarskog kazališta, gdje govorim o temi udaljenoj od Marka više od triju stoljeća. A izlaganje valja pripremiti, te na radnom stolu dolazi do temeljite čistke. Sada je na njemu hrpa knjiga, časopisa, fotokopija iz hrvatskoga XIX. stoljeća. Put putujem u Hvar, ali ne zrakoplovom kao na Marulićeve dane, već autobusom i parobrodom. Nije samo to razlika. Skup u Hvaru je izrazito masovniji, ima više mladeži, ženske i muške. Putovođa je akademik Nikica Batušić, izvrstan i na toj funkciji, vrlo strog; pravedan i brižan s druge strane. Odlazi se iz Zagreba na blagdan sv. Dujma prvomučenika i splitskog zaštitnika, odlazi se u zoru ranu. Ipak svi sudionici stižu u zakazano vrijeme, ja po običaju dvadesetak minuta prije. Gledam znanstveničku mladež kako hrli prema autobusu. Blagi Bože, s čime su sve obskrbljeni! Naprave za slikanje, dalekozori, neke spravice natakute na uha (tehnički sam »tudum«, pa se pitam jesu li to mobiteli ili glazboslušnici?), kupaća odjeća. Vidim i naprtnjače, pa si mislim: ako misle planinariti, pogriješili su, jer ne idemo na Brač. Nisu krivi, budući da su u školi učili *Geografiju SFRJ*. Valjda nose i ribički pribor. Znanstvenička se mladež, nema dvojbe, modernizirala, pače amerikanizirala. Dok mi iz starije galaksije do posljednjeg časa nadopunjujemo tekstove izlaganja na način miteuropske filologijske gnjileži, tj. umećemo nove fusnote, nadopisujemo stare, gnjavimo ukućane tražeći papire, koje smo zametnuli, provjeravamo faktografiju, čitamo naglas iskrižane tekstove, mladež, bogme, drži da se prije nastupa treba fizički relaksirati, trčkarati, planinariti, ribariti, iskupati, radi čilosti i bodrosti, preduvjeta umnog rada. Zato mi iz starije galaksije izlažemo na skupovima zamuckujući i zadihano uz bezbrojne poštapalice (»ovaj«, »je li?«, »glede, u svezi toga«, »međutim, naime«, »kako sam već kazao, rekao, pripomenuo, spomenuo, napomenuo, nabacio, istaknuo, naglasio, nagovijestio...«), dok nas sa zapisničkog stola mrko motre sa samo jednom jedinom mišlju, hoćemo li prekoračiti odobrenih 15 minuta za referiranje. Autobus se zaustavlja u kraljevskom Kninu, a ja se sjetio Marulića, njegova opisa kako je bijesni puk linčovao Zvonimira (»quam cum rabidi venatorum canes«). Mladež pohrlila na piće u kafićima, tužeći se na žeđ. Suosjećam s njima, znajući da je već pred naplatnim kućicama na autocesti počela distribucija slastica, uštipaka, sandwicha. Iće traži piće. Jedna mlada kolegica (Hulijana) donijela mi uvidavno zamotuljak sladora od sedam grama iz »caffè bara« na Marulićevu trgu 5. Lijepo je saznati da Marulić u Kninu ima svoj trg, a u Splitu smo ovaj put navrijeme, pa se umiješasmo u feštu Sudamje. Valjda je i Marko slavio tu feštu. U djelu *In epigrammata priscorum commentarius* obraćajući se prijatelju Dmini Papaliću veli da se na kraju te knjige posvetio domaćim spomenicima (»maiorum nostrorum monumenta«), pa opisuje u kratkim crtama povijest Solina, prelazeći na Split (»nostrum natale solum«). Spominje i sv. Duju, današnju katedralu posvećenu solinskom nadbiskupu i mučeniku: »Stat adhuc templum Iovi quondam sacrum, nunc Domnio Martyri Archiepiscopo Salonensi dedicatum...« Plav nas naposljetku dovede u Hvar na izmaku dana. Susreo sam u Hvaru kolegu Nikšu Petrića, koji me podsjeća da se jedna Marulićeva izreka o

vinu susreće u varijacijama i kod Hektorovića, Lucića i Gazarovića. Riječ je o vinu *cibidrag* (C. Fisković, *Baština starih hrvatskih pisaca*, Split, 1978., str. 339), tj. »tibi drag«. Kratak radni odmor od marulologije završen. Po povratku u Zagreb: Ivica, iznovice.

Vrli predsjednik Društva hrvatskih književnika, Ante Stamać, ima svoju stranicu u Hrvatskom obzoru *Lijepa naša knjiga* (3. svibnja 1977., str. 46), u kojoj se osvrnuo na *Sedam godina s Marulom* (Split, 1966.) s punim uvažavanjem Marulića i sa sklonošću prema ovom Ljetopisu. Prof. Béné, čim je stigao iz Splita, uputio se u Genevu, da govori o temi »de hora mortis« u Marulićevim spisima. Uskoro od prijatelja Benića primam novu pismenu pošiljku, preslik pisma upućena mu od oca Bernarda Ardure, tajnika uzoritog kardinala Paula Pouparda. Dobre vijesti: Papinsko vijeće za kulturu, kojem predsjeda kardinal Poupard, pristaje na suorganizaciju znanstvenog skupa o Marku Maruliću u Rimu i Splitu ujesen 1998. Jesús López -Gay, čiji je članak *Marcus Marulus en la primitiva misión de los jesuitas en Asia* objavljen u Buenos Airesu (*Studia croatica*, br. 1/97.), preuzet iz *Colloquia Maruliana* IV/95., našao je zanimljiv podatak. Pater Jesús López priopćuje prof. Bénéu da je ustanovio još jednu Marulićevu recepcijsku potvrdu kod isusovačkog reda, jer je Alonso Rodriguez u glasovitoj knjizi za isusovačku duhovnost *Ejercicio de Perfeccion* navodio na kraju svakog poglavlja primjere za podkrepu: »No pocos ejemplos están tomados de Marco Marulo.« Valja pripomenuti da je prof. López - Gay profesor na Gregorijani, isusovac, a drži da je rečena knjiga znatno utjecala na njegov red u prvoj polovini XVII. stoljeća. Od njega doznajemo da je *Epistola ad Adrianum VI.*, Zagreb-Split, 1994. uredno zaprimljena u Vatikanu (*Archivium Historiae Pontificiae*, D 713). Mladen Vuković mi iz Splita šalje podeblju omotnicu. Kako to nije njegova prva suradnja u Ljetopisu, zaslužio je imenovanje za marulološkog dopisnika pripravnika (jer je znatno mlađi od većine drugih suradnika). U knjizi humorističkih pjesama *Ima u meni nešto* (Split, 1993.) Mladen se također potužio na nebrigu za Marulov spomenik u Splitu *Krnjavim sonetom suprotiva ridikula* (str. 51). U jednoj radijskoj emisiji okupio je pregršt pjesama Marulu posvećenih. Među inima Petra Vulića Marul, Luka Paljetka *Gosparu Marku Marvlu*, Tona Smerdela *Marulić u suncu*. U *Slobodnoj Dalmaciji* (2. svibnja, 1997., Zabavni petak) priopćio je dva epigrama *Postfestum Marulićevi dani*. Jedan cilja na Dane Kaltenbergova piva, koji su ove godine zaglušili Marulićeve, drugi, naslovljen *Novakovićev pronalazak*.

Vrli doktor Darko
u Glasgowu škotskom
otkri da je Marko
sklon stihu erotskom.

Mladen Vuković je složio još tri istorodna epigrama, koji čekaju objavlje-nje. Iz Mladenove pošiljke bilježim također: člančić u listu *Imotska krajina*, br. 539, 28. travnja 1997. str. 7 o Marku Maruliću (Jurica Tucak), engleski tekst uz Marulićev

portret, *Matica hrvatskih iseljenika*, br. 4, 1996., str. 8, preuzet iz kalendara *Agrokoka* 1996., njegov članak u navedenoj *Matici*, br. 5, 1994., str. 42, *Blagdani hrvatske kulture*, osvrt na *Marulićeve dane 94*. Dostavio mi je i preslik plakata Gradskog odbora HDZ-a iz Splita s ekološkom porukom: »Zapiši Marule: Dolazidu čudna vrimena, ne ćedu nas više vozit sa autobusima na lož ulje, vengo na ekologiju.« Unaprijedio bih i kolegu Nikicu Batušića u dopisnog marulologa (zagrebačkog), jer me višekratno podpomogao s dragocjenim tekstovima. Ovaj je put, pripravljavajući izbor iz opusa Ivana Kukuljevića Sakcinskog, u kojeg se usputice zaljubio, naišao na njegovu pjesmu *Marulić Marko (Povjestne pjesme, Zagreb, 1874., str. 126-127)*. Zanimljivu pjesmu, jer je prvi naš marulolog stavio uz nju bilješku »po načinu pjevanja i skladanja Marulićeve«. To hoće rijeti da je iskušao Marulićev dvostrukosrokovani dvanaesterac tipa *Molitve suprotiva Turkom*:

Spliete sjajni grade, ponosit sokole!
 Koj uz more pade sa vrleti gole,
 Rimski Solin stari, s mosorskom planinom
 Čarom te nadari, zemaljskom milinom.

No, Kukuljević je ostao izvan Marulova leksika uglavnom, a po načinu pjevanja prepoznajemo oponašanje pučke poezije (»ponosit sokole«). U nastavku Kukuljević hvali Split zbog uloge njegove biskupije, zbog hrvatskih vladara, kori zbog zapostavljanja »slovinskog« jezika, pa veli:

Al mržnja nemila i sve zlo usahnu,
 Kad hrvatska vila pjesmom te nadahnu.
 Kada sunce žarko, pomoliv se danu
 Tvoj Marulić Marko sried tebe granu.
 Sa svojom Juditom i čistom Susanom,
 Sa svetim uzhitom i riečju izbranom.

Na kraju je i politička poruka upućena Splitu:

A ti daj na grobu svog prvog pjesnika
 Zatari svu zlobu i strast odmetnikâ,
 Spliet da bude snova, što s Markom je bio,
 Prost tuđih okovâ, svom narodu mio.

Iz pisma kolege Seida Serdarevića, bivšeg mi studenta, vidim da sam i tijekom Dana Hvarskog kazališta agitirao za Marulića: »... kao što sam Vam obećao, za vrijeme boravka na Hvaru, šaljem Vam fotokopiju stranica u kojima se govori o Marulu iz *Kindlers Literatur Lexikon-a*. Leksikon je standardni njemački književni leksikon i kao što možete iz priložene fotokopije zamijetiti rađen je po načelu opisa

izabranih djela, bez biografskih podataka. Izdanje iz kojeg Vam šaljem kopiju je tzv. studentsko izdanje (str. 284-285) iz 1996., koje je identično originalnom izdanju koje je izlazilo od 1988. do 1992. Leksikon zaprema 21 knjigu... Autor natuknice je prof. dr. Nikola Pribić...« Poslao mi je Seid i natuknicu o hrvatskoj književnosti iz tog leksikona, sve to popratio s kritičkim opaskama zbog površnosti, s kojima se slažem. Seida ljetopisac svrstaje u marulologe dopisnike početnike s lijepom budućnošću. Što donose dnevna glasila? *Forum* (str. 1) *Slobodne Dalmacije* od 13. svibnja razgovor Ivana Neveščanina s Brankom Glavičićem, o Marulićevu latinskom rječniku, o čemu je bilo zborna u ovoj kronici za prošli mjesec. Zanimljiva je teza prof. Glavičića: »Zašto je Marulić u svoje vrijeme privukao tako široku publiku? Jer je obrađivao teme duhovnog života koje su zaokupljale čovjeka i u njegovo doba i danas. Bio je okrenut čovjeku, imao je veliko srce za njega, njegove slabosti i patnje. Ne obraća se samo intelektu, nego i srcu i tu treba tražiti korijene njegove popularnosti.« U *Večernjem listu* od 17. svibnja, na str. 50: *Zagreb neće Marulića?* Kratka recenzija Strahimira Primorca o *Mogućnostima*, br. 10-12/1996., gdje je prvotno tiskan *Marulićev ljetopis VIII*. Izvukao je iz njega zgrade i nezgode oko podignuća Marulova spomenika u Zagrebu. Kratak komentar: Zagreb hoće ne će, hoće ne će taj spomenik; ne preostaje ništa drugo nego uzbrati listak djeteline pokraj Save i odgonetnuti. Čini se da ne će hoće. Gospođici Nini Ožegović iz *Vijenca* (22. svibnja, str. 9) nakon raznih odgoda, još jedna isprika, »dadoh interview« o načinu čuvanja književne baštine u Hrvata. Predlažem da se književne veličine obuhvate posebitom skrbi ustanovljavanjem zavoda poput *Marulianuma* u Splitu. Izričito navodim i koje književne veličine uz Marulića: Marin Držić, Ivan Gundulić, Ivan i Ivana Mažuranić, August Šenoa, Antun Gustav Matoš, Tin Ujević, Miroslav Krleža. O svim nabrojenim, osim za Ivanu Mažuranić i Tina Ujevića, posjedujem dosta građe (knjiga, prijevoda na strane jezike, rijetkih izdanja), što bih također darovao kakvoj odgovarajućoj instituciji, ako se utemelji. U mjesecu svibnju Ivan Lovreković i Dražen Josip Pavić u Društvu hrvatskih književnika upriličili su izložbu *Portreti hrvatskih književnika*. Gospođa Maja Đerek Lovreković ljubezno se potrudila da dobijem katalog te izložbe, jer je portretiran i Marko Marulić (ulje/drvo, 53x70 cm, 1996.). Napokon, u mjesecu svibnju Hrvatsko društvo klasičnih filologa organizira međunarodni *Colloquium didacticum classicum XVI Zagrebiense*, pa objavljuje više knjižica za inozemne sudionike. Između njih i *La filologia neolatina in Croazia* Darka Novakovića, Zagrabiae MCMXCVII. Auktor je razmjerno dosta redaka namijenio istraživačeljima Marulićevih latinskih tekstova i projektu Književnog kruga *Opera omnia Marci Maruli*, pa spominje iz prošlosti Milivoja Šrepela, Veljka Gortana, od sadašnjih marulologa Charlesa Bénéa, Branimira Glavičića osobito. Gosti iz Europe upoznani su i s djelatnostima Književnog kruga u Splitu u objavljivanju, prevođenju i proučavanju Marulove hrvatske i europske baštine. Prelazimo na posljednje tromjesječe Ljetopisa.

VI. 97.

Posustah malo u svibnju zbog hvarske epizode. Dopisnici ne posustaju. Franz Leschinkohl iz Mainza izvješćuje, kako njegov poziv austrijskim knjižnicama za bibliografiju u njima postojećih Marulićevih knjiga izvrsno napreduje. Javljaju mu se osobito tamošnji Hrvati po podrijetlu. Ivo Pomper, rukovoditelj knjižnice Biskupskog arhiva iz Salzburga piše gospodinu Franzu: »Raduje me veoma, i to kao rođenom Hrvatu...« Znanstveni institut gradišćanskih Hrvata iz Eisenstatda (Željezno) »pozdravlja ideju«. Charles Béné iz Meylana pripravlja izvrsnu temu: *Erasmе et Marulić, biographes de Jérôme*. Usputice, šalje mi »reportage« o Ivi Majoli iz francuskih novina i raduje se njezinoj pobjedi na pariškom Roland Garrosu uz periodik *Recherches et travaux*, no 52, 1997 (Université Stendhal - Grenoble III), gdje je objavio komparatistički rad *Poésie et images en terre d'exil: l'exemple du »Songe« de Du Bellay et du »Carmen« de Marulić* (p. 5-21). Pripravlja se također za jedan kongres u irskomu Maynoothu s marulološkim priopćenjem. »Iskazao« se i g. Lőkös István iz Egera sa svojom knjigom *Zrinyi eposzának horvát epikai előzményei* (Csokonai Universitas Konyvtár, Debrecin, 1997.). Pola knjige od 232 stranice bavi se Markom Marulićem. Nakon prikaza njegova latinskog opusa središnje mjesto zauzimlje analiza *Judite* na četrdesetak stranica. Obrađuje se i paralela s mađarskim piscima antiturskih tema. To nije sve! Kolega Ištvanic je tijekom analize podkrijepljivao svoja tumačenja citatima iz Marulićeva spjeva, koje je prepjevao na mađarski. A tih citata imade dosta iz svih šest pjevanja *Judite* (I, 85-112; II, 213-232, 73-82; III, 1-4, 5-12, 85-144, 157-158, 217-248; V, 97-156, 173-188, 216-228, 229-239; VI, 429-432; V, 1-8, 13-20, 169-180, 197-204, 233-244, 253-272; IV, 308-311; V, 214-229, 274-277, 282-297; VI, 73-96, 99-102, 105-124, 133-142, 153-164, 169-172, 225-228, 257-268; II, 303-308). Ako sam dobro brojio, kolega Lőkös prepjevao je na mađarski oko 450 stihova, više od jedne petine *Judite*, i to dvanaestercom s dvostrukom rimom (asonancijom):

Dike ter hvaljen'ja presvetoj Juditi,
 smina nje stvoren'ja hoću govoriti;
 zato ću moliti, Bože, tvoju svitlost,
 ne htij mi kratiti u tom punu milost.

I, 1-4

Hála s dicsőség a legszentebb Juditnak,
 kinek bátor tettét zengik most e szavak:
 kérem hát Ó Isten, a Te Fenségedet,
 meg ne rövidísted rajtam kegyelmedet.

I, 1-4 (str. 64)

Ne znam mađarski, i žaleći zbog toga, čitam naglas tu kiticu: broj slogova je isti, cezura iz šestog sloga, osjeća se ritam Marulićevih kvadriga. Dr. Lőkös István temeljit je znanstvenik, filološki brižan i akribičan, odlično govori i piše hrvatski, te u druge sastojke prepjeva ne treba dvojit. Njegovom zaslugom dobar dio *Judite* može se čitati u modernoj mađarskoj verziji. Znajući njegovu radnu energiju, zagrijanost za hrvatsku književnost i simpatije za Marulića, mogu Vam, štovani štioći, predskazati da će gospodin Istvanić, posluži li ga zdravlje, prepjevati cio Marulićev spjev. Nakon engleskoga prijevoda *Judite* na pomolu su i talijanski i mađarski. Ljetopisac devetog izdanja Marulićeve kronike izražuje zadovoljstvo, što je mogao citirati prve »taktove« novih prepjeva našega slavnoga spjeva, upućujući ne samo zahvalnice nego i čestitke kolegici Luciani Borsetto sa sveučilišta u Padovi i kolegi Lőkös Istvánu sa sveučilišta u Debrecinu. Oboje su već gostovali na Marulićevim danima, i opet će, da bismo potvrdili i kolegijalnu i prijateljsku suradnju. Luciana je talijanistica, bavi se traduktološkim pitanjima u teoriji i praksi, István komparatist; u njihovu obzoru i na njihovu radnom stolu našao se Marko Marulić, što ukazuje na europsku poticajnost *Judite*, hrvatskog spjeva sa samog početka XVI. stoljeća, koji se i proučava i prevodi na samom kraju XX. stoljeća poput *Institucije* i *Evangelistara* u XVI. i XVII. U Istvánovoj monografiji, ona je druga u ovoj godini na stranim jezicima posvećena Maruliću (mislim i na onu don Mladena Parlova na talijanskom), rado sam slijedio i jedno komparatističko poglavlje (veza Marulića s Danteom i Petrarcom), te poglavlje o versifikatorskoj podlozi *Judite*, invokaciju koje možemo čuti na četirma jezicima (Prilog 2). Za sada. Očekuje se i na francuskom. Ne posustaje ni šjor Mladen Vuković. Evo njegovih priloga Marulićevoj bibliografiji: objavio je ona tri rukopisna epigrama, inspirirana Marulićem i marulolozima (*Horizont*, br. 23, Mostar, 30. svibnja, str. 27), esej u istom tjedniku (br. 24, 6. lipnja, str. 20) o perspektivama Sabranih djela Marka Marulića, u koji je upleo i razgovor s dr. Tomasovićem (ne, zaboga, Tomaševićem, kako je greškom otisnuto na kraju razgovora), poslao mi izvadke iz *Sonetnog vijenca* Pavla Despota (*Split u zagrljaju*, Split, 1977., str. 16 i 19) s apostrofama *Judite* i *Marula*. Dopala mi u ruke *Republika*, br. 3-4, Zagreb, 1997., izlazeća sa sve manjim kašnjenjem; prilog Janka Dimnjakovića *Razgovor o hrvatskoj književnosti*, nepoznata mi auktora, ali vrijedan štenja. Duhovito i elokventno razgovaraju, u tom dijalogu na starinski način, Mazalo i Piskaralo, koji sastavlja antologiju hrvatske poezije. Ovako hvali Marka Marulića: »Poželiš li u antologiji imati antologijski opis mora u ulji, otvori 3. pjevanje *Judite*. Želiš li opis vojske koja uništava sve pred sobom, eno ti slavnog opisa u 1. pjevanju. Bolji opis pijane gozbe ne ćeš naći od onoga u 2. pjevanju *Judite*.« Slažem se s gospodinom.

Na jedanaesti dan mjeseca lipnja imam čast sudjelovati u predstavljanju *Izabranih pjesama* Ante Stamaća (Naprijed, Zagreb, 1997.). Bez obzira na to što sam s Antom prijatelj i kolega od 1963., postupam i sada na isti način, kad se nađem u istoj ulozi: prvo, pročitati knjigu; drugo, razmisлити o njoj i napraviti bilješke; treće, oblikovati ono što će se javno reći o njoj. Već na prvom stupnju pripreve ustanovljujem da je u Antin supjesnički odnos prema tradiciji istaknuto uključen Marko Marulić. To je prepoznatljivo u nekoliko pjesama mu iz predljetopisne ere:

Ako je to zora, ako su to ptice
 u preletu ponad Marulova versa
 i ponad svih poraza povijesne knice
 (*Sirventes*, Izabrane pjesme, str. 86)

Deset godina poslije (dakle, 1982.):

Čarni kentauri z gora jesu sašli
 A brodi nam suri put mora odašli.
 Ma kade su zašli mi bitje i put mi?
 Prisluhnuti znaš li, pisniče, škrgutmi?
 Kaurin će priljut mi karvi se napiti
 Tmastimi kreljutmi nam dicu ubiti.
 (*Ulomak iz Marulića*)

Potonja pjesma, sastoji se od 6 dvanaesteraca, zapravo je Marulićeva »kvadriga« i pol, leksički, metrički i srokovno (četverostruka rima) dohvaća pjesnički rukopis *Judite*. U izvanjskom obliku potpuno; prosvjednošću pripominje *Suprotiva* Tonča Petrasova Marovića iz 1971. Intertekstualna i metametrička joj je sveza znakovita. Nego, nakon predstavljanja Antine antologije u časniku s Ivom Sanaderom dođosmo na Marulov spomenik u Zagrebu. Dr. Ivo Sanader, nekadašnji urednik splitskoga *Logosa* (organizator simpozija *Marko Marulić - hrvatski i latinski pisac* listopada 1984., nakladnik mojih *Zapisa o Maruliću* iz 1984., te hrvatske verzije Baumannove monografije o *Davidijadi* iz 1991.), nekadašnji ravnatelj Hrvatskoga narodnoga kazališta iz Splita (pokretač manifestacije, festivala *Marulićevi dani*) živo se zanima kako stoji s podignućem spomenika. Moj je odgovor: »Nikako!« Kako mi je Ivo, dok je boravio u Innsbrucku u travnju 1991., »samoinicijativno« poslao podatke o Marulovoj zastupljenosti u tamošnjoj Sveučilišnoj knjižnici, znao sam i po tome za njegovo maruloljupstvo, koje se iznovice očitovalo pripravnnošću da se angažira oko pokretanja podignuća Marulićeva spomenika u hrvatskoj metropoli sa stajaće točke. Tjedan dana poslije sastajemo se u uredu dr. Sanadera na Zrinjevcu i dogovaramo za ustanovljenje Inicijativnog odbora. Od tada se sve gibalo obećavajućom brzinom i djelotvornim sastancima. Već 25. lipnja zasjeda Inicijativni odbor (predsjednik mu dr. Ivo Sanader, članovi akademik Nikola Batušić, mr. Božo Biškupić, prof. dr. Nenad Cambi, prof. Zlatko Canjuga, dipl. ing. arh. Venčeslav Lončarić, prof. dr. Tonko Maroević, dipl. ing. arh. Marina Matulović-Dropulić, prof. dr. Ante Stamać, prof. dr. Mirko Tomasović i Zlatko Vitez), bira delegaciju koja će pohoditi gradske dužnosnike Madame Dropulić i gosp. Canjugu. Gradonačelnica nas prima tri dana poslije i razrješuje sve dvojbe: grad Zagreb financira spomenik, lokacija je predviđena, valja što prije raspisati natječaj sa stručnom podlogom. Izvrsno! Uz to nam gospođa gradonačelnica pridjeljuje ravnatelja Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture

i prirode ing. Lončarića za časnika za vezu i stručnog suradnika. Kroz mjesec dana obavismo predradnje: 30. lipnja Inicijativni odbor zaključuje, nakon što ga je gospodin Lončarić upoznao s urbanističkim modalitetima i značajkama prostora, o mjestu i elementima spomenika: mjesto Marulićev trg (a gdje bi drugdje?), na površini ispred ulaza u bivšu zgradu Sveučilišne i nacionalne biblioteke; kameno postolje, brončana figura u dimenzijama 6-8 metara visine. Sve jednoglasno i radosno! Predsjednik Inicijativnog odbora dopisom upoznaje gradonačelnicu, predsjednika Gradske skupštine i ravnatelja Zavoda za zaštitu spomenika kulture o zaključcima. U međuvremenu g. Lončarić daje izraditi dokumentaciju i fotodokumentaciju za spomenik, u ukusnoj mapi to nam podastire na sastanku od 29. srpnja, kad se dogovorismo da natječaj treba objaviti najdalje do 15. rujna. I bi tako. Inicijativni odbor radio je poletno, gotovo na krilima; njegov sastav je u cjelini poznavao »problem« i važnost istoga; pomni čitatelj Ljetopisa sjetit će se da se imena odbornika višekratno susreću u raznim njegovim godištim. Predsjednik Inicijativnog odbora davao nam konkretna zaduženja, zahtijevao povratnu informaciju, brinuo se za logistiku, mi ga slušali bespogovorno, te u mjesec i pol dana lipnja-srpnja 1997. Marulov se spomenik u Zagrebu osovio više nego kroz sedam dugih godina (Javni poziv za podignuće datira iz VUS-a, *Vjesnika*, od 10. travnja 1991.). Dnevne novine od 26. lipnja 1997. donijele su vijest *Spomenik Marku Maruliću* (u *Vjesniku* na 20. stranici), tj. vijest o ustanovljavanju Inicijativnog odbora.

Potkraj lipnja o. Bernard Ardura, tajnik uzoritog kardinala Paula Pouparda, priopćuje mi u pismu, da će se simpozij o Maruliću održati u dvije »sesije« (studenoga 1998. u Rimu, travnja 1999. u Splitu) pod naslovom:

MARKO MARULIĆ
POETA CROATO E UMANISTA CATTOLICO
UNA PROPOSTA PER L'EUROPA DEL III MILLENIO

Dr. Ivo Sanader u razgovoru s mr. Jurom Bogdanom, u ime Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske, obećao je potrebnu pomoć, tako da je odagnana strijepnja da novčane zapreke ne bi bile ugroza održavanju simpozija, koji će organizaciono imati ovu vertikalnu: Papinsko vijeće za kulturu, Gregoriana, Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima, Nadbiskupija splitsko-makarska, *Marulianum* Književnog kruga iz Splita. Sjeme, koje je zasijao pokojni Antun Benveniste u studenom 1994., dat će ploda, ufajmo se u Boga.

VII. 97.

Kišni mjesec kao da je jesenji, a ne ljetni. Ipak, Marulićev vodostaj, čini se, opada. Odoše dečki i cure na tzv. zasluženi odmor prema Jugu da liječe kostobolju, blijedoću lica i bjelinu puti, da tramway zamijene inim prometlima i uživaju u turističkoj vrevi, sonornoj glazbi, mjesečini nad morem. Neki mi šalju razglednice s adrijanskih žala. Izaslanstvo Uredničkog odbora *Sabranih djela Marka Marulića*

(*Vjesnik*, 3. srpnja, str. 2), međutim, predsjedniku Sabora Republike Hrvatske akademiku Vlatku Pavletiću predstavlja ediciju. Bilo je govora i o proslavama Marulovih obljetnica 2000. i 2001. Predsjednik Sabora pripravno pristaje poduprijeti, prema svojim mogućnostima, te projekte. Omogućuje izaslanstvu (Glavičić, Frangeš, Moguš, Cambi, Tomasović) prijam istog dana (2. srpnja 1997.) kod ministra kulture mr. Bože Biškupića, koji će nam također izići ususret u okviru svojih nadležnosti, te prijam kod podpredsjednika Vlade Ivica Kostovića 9. srpnja. Dr. Kostović, ministar je znanosti i tehnologije, te nam objašnjuje na koji se način možemo natjecati za sredstva iz njegova ministarstva, namijenjena znanstvenim projektima. Dio izaslanstva 10. srpnja primio je i dr. Ivo Sanader, zamjenik ministra vanjskih poslova. Njemu smo izložili program triju međunarodnih simpozija, predviđenih u Marulovu slavu, od kojih će se jedan odvijati u Rimu, te i na ovoj instanci naišli na razumijevanje i susretljivost. Nadamo se da će se načelna podpora ostvariti i u dotoku sredstava Književnom krugu, koji je već počeo pripremati edicije prijeko potrebne za manifestacije Marulovih jubileja, jer oni su »ante portam«, što sam tvrdio uz obrazloženja već u srpnju 1994. (*Marulićev ljetopis*, VI.) Dobio sam izvadak iz Zbornika *U križu je spas* (»u čast nadbiskupa-metropolita mons. Ante Jurića«), rad dr. Mladena Parlova *Uloga Svetoga pisma u duhovnosti Marka Marulića* (Split, 1997., str. 267-280) ljubeznim posredništvom Branka Jožića. U *Slobodnoj je Dalmaciji* (15. srpnja 1997., str. 7) Bratislav Lučin pozdravio pojavu *Cahiers croates* u Parizu s naslovnom temom o Maruliću. Vidim prostim okom da u tom sadržajnom tekstu ima bezbroj nedopustivih tiskarskih grešaka. Tješim zabrinutog auktora članka neuvjerljivom frazom: »To se događa, osobito u novinama, brzina.« Ali mene nitko ne tješi zbog nepodobština novinara François d'Alançon (*La Croix*, samedi 19 juillet 1997), koji u svoju seriju putopisa *Jadranski gradovi* upliće političku inspekciju kad je riječ o Splitu. Na cijeloj 9. stranici lista kršćanske, katoličke inspiracije pariški novinar prikazuje 1700 godina opstojnosti Marulova grada kroz anegdote iz suvremenoga političkog folklora s tendencioznim faktografskim krivotvorinama. Ne bih se baš na to osvrtao, da mladi gospodin iz Pariza nije u travnju za Marulovih dana zaškao razgovor s academicima Branimirom Glavičićem, Radoslavom Katičićem i prof. Charlesom Bénéom. Razgovarao je i sa mnom. Ništa od toga nije uvrstio, već se oslonio na druge izvore. Teza mu je da je Split »po srcu slavenski, civilizacijski latinski«, da je ostao uvijek »nadasve dalmatinski«. Nismo li te parole negdje čuli, negda i sada, monsieur François d'Alançon? Ovim člankom ogorčen je i predplatnik lista *La Croix*, Charles Béné. On će na njega upozoriti glavnog urednika, a ja »putopiscu« u opširnom pismu skrećem pozornost: »U Vašem je članku riječ ne samo o proizvoljnoj stilizaciji već i o krivotvorbi povijesnih, kulturoloških i političkih činjenica o današnjoj Hrvatskoj.« Na dnu članka desetak je uokvirenih redaka u Maruliću, korektna parafraza iz knjižice na francuskom, objavljene za Marulićevo predstavljanje u Parizu, koju je novinar pariškog dnevnika dobio u Splitu kao dar. Na to predstavljanje podsjećaju me pridošli primjerci tromjesečnika *Cahiers croates*. Čim ga ugledah, zaboravih na sve peripetije, te *Vjesniku* (23. srpnja, str. 17) dostavih članak o tromjesečniku pariških Hrvata (Prilog 3). Istog dneva dobih pismo od dr. Ive Sanadera, kojim me izvješćuje o

razgovoru s ravnateljem Hrvatskoga papinskog zavoda u Rimu, vlč. Jurom Bogdanom. Iz pisma doznajem da je kardinal Poupard oduševljen Marulićem, da je Marulić podjednako blizak i njegovu tajniku o. Bernardu Arduri, jer je obranio doktorsku disertaciju o Marulićevu suvremeniku. »Uvjeren sam u uspjeh Simpozija kao i svih ostalih aktivnosti koje smo poduzeli za obilježavanje velikih Marulovih datuma«, stoji na kraju pisma kolege Sanadera. Ugodno je čuti. Istog dana, koje li slučajnosti, iz Splita na adresu o. Ardure upućen je telefaks dvojca Lučin-Tomasović, gdje su definirane sve pojedinosti o Marulićevu simpoziju. Istog dana (23. srpnja) dobih pismo od Drageca Benića iz Meylana s trima prilozima: Charles Béné, *Tradition et nouveauté dans la poésie religieuse de Marguerite de Navarre*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia litteraria 38, 1997., pp. 55-65, gdje auktor upozoruje na nazočnost marulićevske inspiracije u velike francuske književnice XVI. stoljeća; dva radna otiska radova sa simpozija u Bruxellesu i Antwerpenu, u kojima se zbori i o Maruliću (veze s Tomom Morusom, Marulov nakladnik John Fowler). Na kraju mi vrijedni profesor, marulofil i marulolog želi sretne praznike. Jesu li srpanj i kolovoz 1997. za ljetopisca mjeseci praznici ili mjeseci djelatnici, neka čitatelji prosude sami. Na stanovit su način mjeseci udarnici, što naslućuje i moj desni prijatelj Tonko Maroević, kad mi iz Staroga Grada na otoku Hvaru na razglednici (*s. a., s. m.*) piše: »Znamo da ljetopisci ne ljetuju.« Pa nadodaje: »...ali ih zato ogovaraju na ladanju...« U slast im bilo!

VIII. 97.

Druga razglednica, od mojeg pročelnika, iz Brela (*s. a., s. m.*, to će reći nedatirana kao i Tonkova, što pripisujem uznapredovaloj profesorskoj rastresenosti), a na razglednici pjesma *Marulićevu ljetopiscu u Zagrebu boravećem*. Čitam pjesmu, pohvaljujem njezin krasopis i perfekciju rimarija, pa se sjećam nekadašnjeg pročelnika, koji mi se iz istog mjesta javljao rogobatnim slovima ispisanom razglednicom s pjesmotvorinom: »Pišem Ti iz Brela, ne mogu dalje, ujela me pčela.« Pavla Pavličića poljubila je biokovska vila diktirajući mu sestinu:

Tjeskobu srce čuti neizmjernu
kroz krajolike dok ubave skita,
zato sam sličan starom Holofernu
kad mu je glavu odnijela Judita:
i meni tijelo u moru se kupa,
a glava šeće Tkalčom - s tobom skupa.

Na jedanaesteračku sestinu odgovorit ću dvanaesteračkom kvadrigom:

Nisu Te meduze, vidim, začarale
već u kolo muze helikonske zvale.
Vrh pjesni Tê male (za kroniku moju)
izričem sve hvale, moćeć se u znoju.

Moćim se u znoju i zbog toga, što razglednica nije podpisana, a ja ju objavih i atribuirah pjesmu Pavlu Pavličiću. Argumenti: prepoznatljiv rukopis, te poglavito sklonost sestini kao pjesničkom obliku, kojim se Pavao teoretički i praktički bavi. Pavao Pavličić je jedan od urednika *Republike* (br. 5-6, 1997., str. 63-74), kao i Tonko Maroević, gdje sam objavio raspravu *Marko Marulić i hrvatski pjesnici*. Iz ovoga je Ljetopisa vidljivo (V. i VI. 97.) da ću raspravu morati proširiti, uvrstiti u njezin tijek još neke pjesnike Marulove sljednike (Kukuljevića, Stamaća).

Međunarodni centar hrvatskih sveučilišta iz Dubrovnika na čelu s prof. Ivanom Burdželez 12. kolovoza organizira predstavljanje *Cahiers croates* u hrvatskoj Ateni. Sudjelovali od našijenaca ravnateljica Centra, Bratislav Lučin i Mirko Tomasović, te gospođica Maja Dolibić i Tomislav Rajić iz pariške AMCA-a. Najviše je bilo govora o Maruliću, dakako; malo općinstva, dosta prijatelja; sadržajna i ugodna večer. Tih dana u Dubrovniku boravi mons. Fumio Hamao, biskup Yokohame i predsjednik Biskupske konferencije Japana, koji je na primanju kod gospodina župana dubrovačko-neretvanskoga dr. Jure Burića, među ostalim, izjavio: »Vrlo je značajno da je jednu od prvih knjiga o katoličanstvu i kršćanstvu u Japan donio upravo Hrvat, Marko Marulić.« (*Vjesnik*, 19. VIII. *Biskup Hamao u Dubrovniku*, A. H.) Katolička crkva u Japanu, dakle, zna ulogu Marulićevih knjiga u evangelizaciji Istoka. Podkraj kolovoza posjetio me kolega Ivo Klarić, drugi tajnik Veleposlanstva Republike Hrvatske u Madridu, s kojim sam inače u kontaktu. Obradovao me knjigom: Fray Luís de Granada, *Obras completas V, Memorial de la vida cristiana II*, edición y nota crítica Alvaro Huerga, Fundación universitaria española dominicos de Andalucía, Madrid 1995. U petom svesku Granadinih djela, naime, nalazi se prijevod Marulićeve pjesme *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi* («Versos de M. Marulo», p. 282-284). Zahvaljujući iznimnoj popularnosti spisa Luísa de Granada tijekom XVI. i XVII. stoljeća, taj je prijevod na španjolski imao vrlo veliku recepciju, što je, kako znamo, istražio Charles Béné u trojezičnoj knjizi *Sudbina jedne pjesme* (Split-Zagreb, 1994.). Gosp. Ivo Klarić namijenio je tu knjigu kao osobni dar splitskom *Marulianumu*. Isto tako potrudio se zainteresirati španjolske akademske krugove i nakladnike za Marulića, pa radi na objavljivanju kod jednog madridskoga izdavača knjižice, monografije, o našem humanistu. Dogovorili smo se o pripremanju i auktorima te edicije na španjolskom, koja bi, uvjeren sam, imala velikog učinka zbog Marulićeva književnog profila i tradicije latinитета na Pirenejskom poluotoku. Veseli me taj projekt, jer je Marul slabo poznat i u Španjolskoj i Portugalu, a njegove su se knjige čitale i prevodile ne samo u tim zemljama nego i u njihovim bivšim kolonijama. Sveti Franjo Ksaverski nosio je Marulićevu *Instituciju* na svoj misionarski put u japanske krajeve, dio te knjige preveden je na japanski, postoje naznake da su njegovi spisi kružili i na američkom kontinentu posredstvom misionara. Predstoji, dakle, dosta posla da bi se utvrdila sudbina našeg pisca u dalekim kolonijalnim sredinama tijekom XVI. i XVII. stoljeća, pa je zamisao prof. Klarića i te kako svrhovita. Ostvari li se, bit će zacijelo poticaj novim istraživanjima. Za Marulićevu recepciju u svijetu vrlo su dragocjeni

napori prof. Bénéa. Poslao mi vol. 34 *Moreana* (Angers juin/june 1997), časopisa za istraživanje T. Morusa. Prof. Béné ustanovio je Morusovu vezu s Marulićevom literaturom. Vidim da su stručnjaci (István Bejczy, Marc Hardeur) prihvatili te teze, jer se na njih pozivlju u svojim radovima (str. 77, 107.), što znači da je u europskoj znanosti napokon verificiran utjecaj hrvatskog pisca na jednu veliku povijesnu i književnu ličnost. Zahvaljujući isključivo Dragecu Beniću. U ovoj pošiljci dostavio mi je i preslik dvaju pisama: u jednom mu prireditelj (S. Trapman) sabranih djela Erazma Roterdamskog zahvaljuje što mu je dostavio Marulovu pohvalu Erazmu; u drugom mu gospodin Bodenman iz Centra za proučavanje protestantizma izražuje ushićenje nad *Cahiers croates* s temom o Maruliću. Izostavit ću pohvale našem prijatelju prof. Béné, koji svim silama nastoji Marulića internacionalizirati, upozorujući na velika imena (Erazma, Morusa) iz europske humanističke i duhovne tradicije, koja se komparatistički vežu za hrvatskog pisca. Podsjetit ću samo da bi i s naše strane trebao uslijediti sličan napor, da bismo morali pametno postupati pri predavljanju Marulića u europskom kontekstu, omogućujući inozemnim znanstvenicima upoznavanje s tom temom objavljivanjem monografija i antologija na stranim jezicima kao uvoda u simpozije i proslave Marulovih jubileja, predviđene od 1988. do 2001. Prigoda je podesna, zanimanje u svijetu sve veće, pa će biti velika škoda i greška, ako zatajimo zbog nedjelotvornosti, površnosti i nemarnosti. Ne samo da nas Marulić obvezuje, nego i njegovi promicatelji i štovatelji u Europi, kako u XVI. i XVII. stoljeću, tako i ovi današnji poput Charlesa Bénéa, Franza Leschinkohla, Lőkös Istvána, Luciane Borsetto, Henrya Coopera Jr. Da ne bih skrenuo na stazu jadikovku, završit ću *Marulićev ljetopis*, br. IX., predposljednji. Satis est!

O MARULIĆEVANJU ZAKLJUČENA PROZA
30. (DANJU) VRUĆEG KOLOVOZA 1997.

PRILOG 1

O MARULIĆEVU SPOMENIKU U ZAGREBU

(Podsjetnik po deseti i posljednji put)

Od travnja 1990. u novinama objavljujem, evo već deseti put, prijedloge i pozive za podignuće spomenika ocu hrvatske književnosti Marku Maruliću u Zagrebu, glavnom gradu Hrvatske i Hrvata. Obrazlagao sam da smo to dužni učiniti zbog književnosnih, kulturoloških, rodoljubnih razloga u čast Marulićeve nacionalne veličine, u čast njegove »harvacki složene« *Judite*, u spomen njegove europske znamenitosti i pripadnosti duhovnim i književnim pokretima Zapada. Navodio sam povrh toga posebne obveze Zagreba prema Marulu temeljem odluke Poglavarstva još iz 1901. da mu se izradi i postavi spomenik i potrebom uzvrata za njegovu brigu za taj grad, izraženu u pismu što ga je Marulić 1501. uputio prijatelju, kad se bojao da »Zagreb na području Hrvatske« ne padne u ruke Turcima. Ne manje sam pisama uputio čelnicima Poglavarstva i Gradske skupštine naše metropole, obratio se pismeno dvaput predsjednicima Društva hrvatskih književnika, dvaput ministrima kulture. Svoje apele opetovao sam od 1991. u splitskom časopisu *Mogućnosti*, od 1992. u godišnjaku *Colloquia Maruliana*. »Dossier« o Marulićevu spomeniku u Zagrebu obasiže toliko tekstova i građe, da bi ispunio cijelu jednu knjigu, da mi se hoće objavljivati slične edicije. U nju bih mogao uvrstiti i moje bilješke o sastancima u Poglavarstvu, Društvu književnika, o usputnim razgovorima sa splitskim zastupnicima Hrvatskog Sabora. No, moram nevoljko ustvrditi da do dana današnjega i mjeseca travnja 1997., kada se slavi 496. obljetnica nastanka *Judite*, unatoč nekim obećanjima, nije raspisan ni natječaj za spomenik Marku Maruliću u Zagrebu, niti donijeta ikakva gradska odluka s pravnom krijepošću, što bi bila obvezujuća i propisna. Pomisli li se da su novčana sredstva zapreka podignuću Marulova spomenika, izjaviti je da u tom smjeru nema teškoća, jerbo je jedan plemeniti hrvatski iseljenik iz Amerike pripravan platiti troškove spomenika onoliko koliko stoje, a Društvo za kulturnu baštinu iz Splita također bi rado sudjelovalo u izradbi i odljevu možebitnog postolja. Ne želim se upuštati u komentiranje zašto je pitanje Marulićeva spomenika u Zagrebu još uvijek oko nulte točke, ni zašto se u međuvremenu u istom gradu drugim hrvatskim zaslužnicima podižu spomenici uz potporu i zalaganje njihovih zavičajnika, a Maruliću ne. Pripominjem samo činjenicu, »dni i godišća hrlo mimohodu«, spomenika prvom hrvatskom klasiku i piscu europskih *bestsellera* nema sveudilj na vidiku. Zagreb ga očekuje evo već 96 godina, od 1901., kad su gradski »otci« donijeli zaključak da se u njihovu gradu postavi kip Marku Maruliću u povodu četiristote obljetnice *Judite*. Kad čovjek uvidi da uzalud troši energiju, kad osjeti da svojim nukanjima mnoge iritira, zdrav mu razum nalaže da od toga odustane, bez obzira na svrhu nakane.

PRILOG 2

Dike ter hvaljen'ja presvetoj Juditi,
smina nje stvoren'ja hoóu govoriti;
zato óu moliti, Bože, tvoju svitlost,
ne htij mi kratiti u tom punu milost.

Judita, I, 1-4

The glories and praises of blessed Judith
Shall I sing, and her bold deeds.
Confer on me, O God, I pray, Thy grace,
Nor lessen in me the measure of The mercy.

(Henry R. Cooper Jr., 1991.)

Onori e lodi alla Santissima Giuditta,
Le audaci sue imprese io voglio dire;
Per questo invocherò, o Dio, la tua luce,
Non volermi negare il tuo pieno favore.

(Luciana Borsetto, 1997.)

Hála s dicsóség a legszentebb Juditnak,
kinek bátor tettét zengik most e szavak:
kérem hát Ó Isten, a Te fenségedet,
meg ne rövidísited rajtam kegyelmedet.

(Lókös István, 1997.)

PRILOG 3

MARULIĆ PONOVO U PARIZU

(»*Cahiers croates*«, 1-2, Paris 1997)

Malo je znano u nas, još manje u Francuskoj, da je Marko Marulić, »otac hrvatske književnosti«, višekratno objavljivan u Parizu tijekom XVI. stoljeća. Njegov *Evangelistar* tiskao je ugledni nakladnik Jakov Kerver g. 1545., *Instituciju* pak Jeronim Marnef 1585. i 1586., te opet 1596., što upućuje da je taj slavni Marulićev spis imao velika uspjeha i odjeka u čitatelja. I prijevod, naime, na francuski istog djela pojavio se u Parizu kod Guillaumea Chaudierea u Ulici sv. Jakova 1587., tako da su tri nakladnika u tom gradu sudjelovala u recepciji hrvatskog pisca s ukupno pet izdanja njegovih knjiga. Tako glavni grad Francuske nakon Kölna, Mletaka, Antwerpena i Dilingena prednjači u tiskanju Marulićevih *bestsellera*, *Evangelistara* i *Institucije*, na europskomu zemljovidu. Novo europsko otkrivanje Marulića, prisutno posljednjih godina, potaknulo je udrugu bivših zagrebačkih sveučilištaraca (A.M.C.A.), da izbirljivo francusko kulturno općinstvo iznova upozore i upoznaju s prvim hrvatskim klasikom. To su učinili na prikladan način: sunakladništvom u objelodanjivanju monografije na francuskom jeziku o Marku Maruliću početkom ove godine, te sada odlukom da se prvi broj tromjesečnika *Cahiers croates* posveti temi »Marulić humaniste européen«.

Glavna urednica časopisa gospođica Maja Dolibić nastojala je predstaviti Marulića u ozračju europskog humanizma, vodeći računa o senzibilitetu francuskih čitatelja i stručnjaka, pa je na preko 170 stranica oblikovala respektabilnu građu. Tu su znanstveni i stručni prinosi o piscu, tekstovi mu u prijevodu na francuski. Oko ovog broja okupili su se Hrvati u tuzemstvu i inozemstvu, inozemni marulolozi, prijatelji iz Francuske hrvatske kulture. Časopis je izvrsno grafički oblikovao Boris Ljubičić, te *Cahiers croates* mogu po metodologiji i pristupu poslužiti za primjer kako se hrvatska književna tradicija promiče u europskim prijestolnicama. Na popisu suradnika su, dakle, hrvatski stručnjaci koji žive u Parizu (Nella Arambašin, Leo Košuta) i Londonu (Branko Franolić), proučavatelji Marulića iz Grenoblea (Charles Béné) i Mainza (Franz Leschinkohl), te iz domovine Vladimir Vratović, Mirko Tomasović, Bratislav Lučin, Darko Novaković, Branko Jozić. Gospođica Dolibić se u izboru radova ponajviše ravnala prema građi, objavljuju u godišnjaku *Colloquia Maruliana* splitskoga Književnog kruga uz stručnu suradnju zavoda *Marulianum* iz Marulova grada. Znajući koliko teškoća i pitanja proizvodi pokretanje ovakovih edicija u inozemstvu, možemo jednostavno kazano čestitati pariškoj podružnici A.M.C.A. u prvom redu glavnoj urednici Maji Dolibić, te ravnateljici publikacije Janki Stahan.

Općenito gledano, tema *Marulić* dostojno je ostvarena na publicističkoj, promidžbenoj i stručnoj razini, jerbo argumentirano predočuje raspon i kontekst Marulićeva odjeka u Europi XVI. i XVII. stoljeća, posebno njegovo humanističko ishodište i literarnu vjerodostojnost kao kršćanskog auktora. Istodobno naznačen je nacionalni i zavičajni okvir i pokretač djelatnosti splitskog humanista, njegova

domovinska hrvatska pripadnost i intelektualna europska sprega. No, povrh toga što su *Cahiers croates* ovim brojem najcjelovitije i najopširnije prezentirale Marulićevu literaturu na jednom svjetskom jeziku do sada, zabilježiti je da su dale nov prilog također marulološkoj vrsti.

Za časopis je, naime, dr. Charles Béné preveo na francuski latinsku poslanicu Marka Marulića Tomi Nigeru, vrlo važan tekst, koji je bio otkrio Branimir Glavičić. Poslanica nije bila tiskana, da podsjetimo, uz Marulićev spis na latinskom *Liber de laudibus Herculis*, iako je za to namijenjena, a puna je pohvala za stil i retoriku knjigâ Erazma Roterdamskog, što ih je pisac primio od prijatelja Tome. Marulić u tom tekstu očituje humanističku kritičnost prema književnoj razini kršćanskih i religioznih pisaca, zadivljen Erazmovim umijećem. Profesor Béné se samoprijegorno potrudio da prevede znatne ulomke rečenog traktata *O pohvalama Herkula*, koji dijaloški problematizira jedno od ključnih pitanja humanističke europske literature, tj. odnos prema antičkoj tradiciji u svjetlu kršćanskoga novovjekovnog svjetonazora. Dobra je zamisao isto tako da se usporedice s izvornikom objavi i francuska verzija Marulićeve latinske pjesme *Carmen de doctrina*, koja je, inače, imala neviđenu popularnost u Europi. Auktor je te verzije u otmjenim aleksandrincima Charles Dydier, a datirana je g. 1585. Tim se potezima sugerira utemeljenost Marulića u europski humanizam i prilagodljivost francuskoj poeziji. S posebnom pozornošću marulolozi će primiti bibliografiju izdanja *Evangelistara* i *Institucije*, što su je izradili djelatnici splitskoga zavoda *Marulianum* Bratislav Lučin i Branko Jozić, najpotpuniju i najobrađeniju.

Mirko Tomasović

MARULIĆ'S ANNALS IX
(September 1996 – August 1997)

As in the preceding eight sequences, the author records and comments on the fresh evidence relating to the study of Marulić's work in Croatia and abroad. Special attention is paid to the books and articles in journals and newspapers that discuss Marulić and his work. Also, the author follows the activity of home and foreign students of Marulić, with whom he keeps lively correspondence.